

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Andreas Korths-Aspegren

Förtroendebevisning i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Christian Dahlman

Termin för examen: Period 1 – Vårterminen 2017

Innehåll

ABSTRACT	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Inledande utgångspunkter	7
1.3 Syfte	10
1.4 Frågeställningar	11
1.5 Avgränsning	12
1.6 Metod och material	13
1.7 Forskningsläge	15
1.8 Disposition	16
2 FÖRSTA DELEN – RÄTTSFALLSSTUDIE	18
2.1 Utgångspunkter för studiens genomförande	18
2.1.1 Kriterier och urval	18
2.1.2 Metod	20
2.1.3 Potentiella felkällor	23
2.1.4 Resultat	24
2.1.4.1 Statistisk redogörelse	24
2.1.4.2 Domstolarnas resonemang	27
2.1.4.2.1 Olaga hot	27
2.1.4.2.2 Våldtäkt	29
2.1.5 Slutsats	32
3 ANDRA DELEN – POTENTIELLA FÖRKLARINGAR	35
3.1 Den första förklaringen – Bevisningen har olika beviskraft	35
3.1.1 Anledningar till att lögn uppkommer	36
3.1.2 Anledningar till att lögn misslyckas	37
3.1.3 Är den första förklaringen rättfärdig?	37
3.1.4 Är den första förklaringen riktig?	39
3.2 Den andra förklaringen – Brotten har olika beviskrav	40
3.2.1 Ställt utom rimligt tvivel	41

3.2.2	Differentierade beviskrav	44
3.2.2.1	Brottets grovhet och den tilltalades inställning	45
3.2.2.2	Särskilt svårutredd brottslighet	49
3.2.3	Föreligger olika beviskrav i brottmål generellt?	51
3.2.4	Är den andra förklaringen rättfärdig?	52
3.2.5	Är den andra förklaringen riktig?	54
3.3	Slutsats	55
4	AVSLUTANDE KOMMENTAR	57
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	60
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	64
	Tingsrätter	64
	Olaga hot	64
	Våldtäkt	66
	Hovrätter	68
	Högsta domstolen	68

Abstract

In the first part of this essay, the author examines if trust evidence¹ has the same effect in cases concerning rape as in cases concerning unlawful threats. In the second part of the essay, the author investigates if the results in the first part of the essay can be explained by arguing that trust evidence has a different probative value in cases concerning rape than in cases concerning unlawful threats or that the evidentiary requirement is differentiated between the two crimes.

To determine whether trust evidence has the same effect in cases concerning rape as in cases concerning unlawful threats a case study is conducted in the first part of the essay. In the case study, a comparison is made of how ten different district courts have evaluated trust evidence in cases concerning rape and unlawful threats. Thus, the purpose of the study is to create two similar situations given the evidence adduced at trial. Subsequently, it is possible to determine whether the courts have reached the same conclusions in cases concerning rape as they have in cases concerning unlawful threats. The case study concludes that district courts seem far more restrictive to convict someone based on evidence that solely consists of trust evidence in cases concerning unlawful threats than in cases concerning rape. Evidence that solely consists of trust evidence thus seem sufficient to convict someone of rape, but not to convict someone of unlawful threats. Trust evidence therefore has a different effect in cases concerning rape than in cases concerning unlawful threats in the judgments examined.

In the second part of the essay, the author investigates if the results in the first part of the essay can be explained by arguing that trust evidence has a different probative value in cases concerning rape than in cases concerning

¹ Trust evidence refers to information given by a witness to the court about what an injured person have told the witness about an alleged crime, information on observations of the injured person's mood after an alleged crime and information about what an injured person have told the witness combined with information on observations of the injured person's mood after an alleged crime.

unlawful threats or that the evidentiary requirement is differentiated between the two crimes. The aim in the second part of the essay is to answer if any of the two explanations are correct and if any of the two explanations can justify the results in the first part of the essay. It can be concluded that there is no reason to award trust evidence a higher probative value in cases concerning rape than in cases concerning unlawful threats, since there is no reason to believe that it is more difficult to lie about being a victim of any of the crimes. It can also be concluded that in cases concerning rape and unlawful threats, there is no support in relevant case law or in legal doctrine that the evidentiary requirement may be differentiated. Thus, none of the explanations can justify the results in the first part of the essay. Based on what can be read in judgments that has been presented in the first part of the essay it can be concluded that it is impossible to determine if any of the explanations are correct. However, it seems to exist more support for the explanation that trust evidence has a different probative value than the explanation that the evidentiary requirement is higher in cases concerning unlawful threats than in cases concerning rape.

Sammanfattning

I förevarande arbete utreds dels, i arbetets första del, huruvida förtroendebevisning² i praktiken får olika effekt i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot, dels, i arbetets andra del, huruvida det resultat som arbetets första del utmynnat i kan förklaras eller rättfärdigas genom att argumentera för att förtroendebevisning har olika beviskraft i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot eller att det föreligger differentierade beviskrav brotten emellan.

För att avgöra huruvida förtroendebevisning får samma effekt i mål om våldtäkt som i mål om olaga hot företas i arbetets första del en rättsfallsstudie. I rättsfallsstudien jämförs tio olika tingsrätters bedömning av vittnesmål i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot, vari det som förmedlas av vittnena uteslutande utgör förtroendebevisning. Syftet har därvid varit att skapa två närmast identiska typsituationer i bevishänseende, för att det sedermera ska vara möjligt att avgöra huruvida domstolarna kommit till likartade slutsatser i mål om våldtäkt som i mål om olaga hot. Resultatet av rättsfallsstudien synes innebära att tingsrätter är betydligt mer restriktiva att meddela fällande domar på grundval av bevisning som uteslutande består av förtroendebevisning i mål om olaga hot än i mål om våldtäkt. Bevisning som uteslutande består av förtroendebevisning synes vara tillräcklig för att döma någon för våldtäkt, men ej för olaga hot. Slutsatsen i arbetets första del är således att förtroendebevisning i de undersökta domarna har olika effekt i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot.

I arbetets andra del undersöks huruvida det resultat som arbetets första del utmynnat i kan förklaras genom att argumentera för att det föreligger olika

² Med förtroendebevisning avses i arbetet uppgifter som ett vittne förmedlar till domstolen om vad målsäganden för vittnet berättat om påstådd brottslighet, uppgifter om observationer av målsägandens sinnesstämning som vittnet kunnat göra efter påstådd brottslighet samt uppgifter om vad målsäganden berättat kombinerat med uppgifter om vilka observationer som kunnat göras i anslutning därtill.

beviskraft för förtroendebevisning i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot eller om det föreligger differentierade beviskrav brotten emellan. Det söks dels svar på huruvida någon av förklaringarna är riktig, dels huruvida någon av förklaringarna är rättfärdig. Det konstateras att det inte finns anledning att tillmäta förtroendebevisning olika beviskraft för de båda brottstyperna, eftersom det inte kan antas vara mer komplicerat att fara med osanning om att ha blivit utsatt för något av brotten. Det konstateras även att då det talas om brotten olaga hot och våldtäkt synes stöd för att tillämpa ett differentierat beviskrav saknas. Ingen av förklaringarna kan således rättfärdiga det resultat som arbetets första del utmynnat i. Utifrån vad som kan utläsas ur domsmotiveringar som redogjorts för i arbetets första del kan det konstateras att det inte är möjligt att avgöra vilken av förklaringarna som är riktig. Det synes dock föreligga mer stöd för att domstolarna de facto tillmäter förtroendebevisning olika beviskraft i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot än att de tillämpar olika beviskrav brotten emellan.

Förord

Till minnet av min mor, advokaten Åsa Korths-Aspegren.

Särskilt tack till min handledare, professor Christian Dahlman, och till min far, advokaten Michael Korths-Aspegren.

*Och jag lät mig inte imponeras
Malmö, våren 2017*

Förkortningar

B	Brottmål
BrB	Brottsbalk (1962:700)
HD	Högsta domstolen
JK	Justitiekanslern
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Stundom förekommer så kallade ord-mot-ord-situationer i brottmål, vilka i bevishänseende inte sällan ter sig särskilt komplicerade. Målsägandens ord står då mot den tilltalades samtidigt som teknisk bevisning eller direkta vittnesiakttagelser till stöd för huvudtemat saknas. I sådana mål förekommer emellanåt vittnesutsagor med uppgifter om vad målsäganden för ett vittne berättat om påstådd brottslighet, uppgifter om observationer av målsägandens sinnesstämning som ett vittne kunnat göra efter påstådd brottslighet samt uppgifter om vad målsäganden berättat kombinerat med uppgifter om vilka observationer som kunnat göras i anslutning därtill. I förevarande arbete utreds i en rättsfallsstudie i arbetets första del huruvida sådan bevisning, i fall där enbart sådan bevisning förekommer, i praktiken har olika effekt i mål om olaga hot och i mål om våldtäkt. I arbetets andra del utreds huruvida bevisningen kan anses ha olika beviskraft i mål om olaga hot och i mål om våldtäkt samt om det föreligger olika beviskrav brotten emellan.

1.2 Inledande utgångspunkter

Bevisningen som undersöks är en form av muntlig stödbevisning. Katrin Lainpelto, som i sin doktorsavhandling *Stödbevisning i brottmål* undersökt domstolars behandling av stödbevisning, benämner bevisformerna såsom *återgivande, efterföljande observationer* samt *återgivande under sinnesrörelse*.³ I samtliga fall består bevisningen således av att ett vittne i domstol repeterar vad målsäganden sagt eller gjort.⁴ Då det talas om muntlig stödbevisning består vittnena vanligtvis av närstående i form av föräldrar, vänner, pojk- eller flickvänner eller syskon till målsägandena.⁵ Lainpelto

³ Katrin Lainpelto, *Stödbevisning i brottmål*, Jure, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2012, s. 174.

⁴ Ibid., s. 208.

⁵ Ibid., s. 175; Jfr avsnitt 2.

kunde i sin undersökning, vari det empiriska materialet bestod av 249 tingsrättsdomar avseende sexualbrott mot barn, konstatera att domstolar främst – i ungefär 70 % av fallen – synes behandla vittnesuppgifterna såsom stöd för målsägandeutsagan, så kallad hjälpfakta.⁶ Även Per Olof Ekelöf har konstaterat att stödbevisning kan ses som en form av hjälpfakta⁷ och Lena Schelin anser i sin tur att stödbevisning omfattar all typ av bevisning som på något vis ger positivt stöd åt målsägandeutsagan.⁸ Schelin har vidare uttalat att ”anhörigas uppgifter om samtal med eller skador på målsäganden, har endast betydelse som hjälpfaktum vid bestämmandet av målsägandeutsagans bevisvärde.”⁹ Bevisningen kan sålunda anses påverka värdet – trovärdigheten och tillförlitligheten – av målsägandens utsaga. Om en målsägande som påstår sig ha blivit utsatt för våldtäkt eller olaga hot har berättat om påstådd brottslighet för någon annan i nära anslutning till händelsen, skulle vittnesutsagan således kunna ses som ett stöd för att målsäganden redan i nära anslutning till det påstådda brottstillfället hävdar vad som sedan upprepas i domstol.¹⁰ Det är även möjligt att argumentera för att vittnesutsagan har ett värde för att påvisa att målsäganden agerat på ett sätt som kan förväntas av en målsägande i en situation då denne blivit utsatt för brott och att reaktionen därvid skett i samband med det påstådda brottstillfället. Eftersom en reaktion inte nödvändigtvis på samma vis framgår under rättegång kan vittnesutsagan således ha ett värde genom att det återberättas hur målsäganden tidigare uppträtt. Härvid bör principen om det bästa bevismaterialet beaktas. Principen innebär att ”om en och samma kunskapskälla utan svårighet kan utnyttjas på flera olika sätt så skall det

⁶ Lainpelto, 2012, s. 184, jfr s. 210; Observera att begreppet stödbevisning således tillämpas inkonsekvent. I 14 % av de undersökta domarna synes domstolarna anse att stödbevisningen fungerar såsom bevisfaktum till stöd för åtalet. I 2 % av de undersökta domarna synes domstolarna anse att stödbevisningen ger stöd åt både målsägandeutsagan och åtalet som sådant. I 15 % av fallen är det oklart vad som avses. Jag gör i förevarande arbete inte anspråk på att redogöra för hur begreppet *bör* tillämpas, vilket däremot Lainpelto utvecklar i sin avhandling, se s. 210 ff.

⁷ Per Olof Ekelöf, Henrik Edelstam, & Lars Heuman, *Rättegång. H. 4, 7.*, omarb. och rev. uppl., Stockholm: Norstedt, 2009, s. 25.

⁸ Lena Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Omarb. [utg.], Stockholm: Norstedts juridik, 2007, s. 41.

⁹ *Ibid.*, s. 49.

¹⁰ Lainpelto, 2012, s. 210; Beträffande betydelsen av en utsagas konstans, se Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009, s. 176 f. samt Christian Diesen, *Bevis. 10, Bevisprövning i brottmål*, 2. [rev. och utök.] uppl., Stockholm: Norstedts juridik, 2015, s. 276 f.

bevismedel användas som medför den säkraste bevisningen.”¹¹ Naturligt vore således att enbart målsäganden berättar om vad han eller hon påstår sig ha blivit utsatt för om det inte finns vittnen som sett eller hört den påstådda händelsen. Eftersom vittnesutsagorna i enlighet med ovan har ett värde utöver att enbart återberätta vad målsäganden sagt inskränks dock inte principen. Bevisningen förmedlar inte enbart målsägandens berättelse, utan kan bekräfta dels dess konstans, dels att målsäganden uppträtt på ett sätt som är typiskt för någon som utsatts för brott.¹²

Det faktum att bevisningen som undersöks utgör muntlig stödbevisning innebär inte nödvändigtvis att det enbart är den typen av bevisning som undersöks som kan benämnas såsom sådan bevisning. När det framställningsvis talas om bevisning som utgörs av *återgivande, efterföljande observationer* samt *återgivande under sinnesrörelse* används i detta arbete i stället begreppet *förtroendebevisning*. När det talas om förtroendebevisning avses sålunda samtliga tre bevisformer ovan.¹³

Brotten som är föremål för undersökning i arbetet är olaga hot och våldtäkt. Vid en första anblick kan det lätteligen konstateras att brottstyperna på flera vis är väsensskilda. En våldtäkt består i att en person på något sätt tvingar en annan människa till samlag eller till att tåla eller företa en sexuell handling som är jämförbar med samlag. En våldtäkt kan även begås genom att någon genomför ett samlag eller en sådan sexuell handling som går att jämföra med samlag på en person som befinner sig i en särskilt utsatt situation, på grund av exempelvis medvetlöshet eller berusning.¹⁴ Det rör sig således om

¹¹ Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009, s. 43.

¹² Notera att det i arbetet inte görs anspråk på att avgöra vilket värde bevisningen de facto har. Det argumenteras enbart för varför det är möjligt att argumentera för att bevisningen har ett värde. Kritik har riktats mot det faktum att det stundom anses finnas ett typiskt beteende för någon som påstår sig ha blivit utsatt för brott, se Thomas Olsson, ”Kritik från advokathåll – ett rop i öknen”, *Advokaten*, nr 4, 2007, Tillgänglig: <https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2007/Nr-4-2007-Argang-73/Kritik-fran-advokathall--ett-rop-i-oknen/>, (hämtad 2017-03-01).

¹³ Det är möjligt att efterföljande observationer stundom sker utan målsägandens förtroende. Det kan sålunda argumenteras för att begreppet inte är optimalt för att beskriva en sådan situation, men det används ändå inom ramen för förevarande arbete såsom benämning för samtliga tre bevisformer.

¹⁴ Jfr 6 kap 1 § brottsbalken (1962:700).

ett *fysiskt angrepp*. Ett olaga hot å andra sidan består i att en person lyfter vapen mot någon annan eller annars hotar med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom.¹⁵ Det rör sig således därvid om ett *psykiskt angrepp*. Det går dock att finna flera beröringspunkter för omständigheterna kring mål om olaga hot och mål om våldtäkt, även om brotten som sådana skiljer sig åt. För båda brottstyperna förekommer det fall där brott påstås ha skett utan närvarande vittnen, där en målsägande blivit utsatt och där teknisk bevisning i övrigt saknas. För både våldtäkt och olaga hot går det även att finna bevisning i form av vittnesutsagor om vad målsäganden för vittnet berättat eller vad vittnet observerat av målsägandens sinnesstämning efter ett påstått brott.¹⁶ Det innebär att det går att finna likartade typsituationer i bevishänseende, vilket i enlighet med ovan är en utgångspunkt i studien. En våldtäkt som inte är att anse som grov har en straffskala på fängelse i lägst två och högst sex år. Ett olaga hot som inte är att anse som grovt har å andra sidan en straffskala på fängelse i högst ett år. Ett grovt olaga hot har en straffskala på fängelse i lägst sex månader och högst fyra år samtidigt som en grov våldtäkt har en straffskala på fängelse i lägst fyra och högst tio år. Även om omständigheterna kring brotten i flera hänseenden liknar varandra anses brottet våldtäkt i straffhänseende därmed som ett allvarligare brott än olaga hot.¹⁷

1.3 Syfte

Syftet med undersökningen är att dels, i arbetets första del, utreda huruvida förtroendebevisning i praktiken får olika effekt i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot, dels, i arbetets andra del, undersöka huruvida det resultat som arbetets första del utmynnat i kan förklaras eller rättfärdigas genom att argumentera för att förtroendebevisning har olika värde i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot eller att det föreligger differentierade beviskrav brotten emellan. För att avgöra huruvida förtroendebevisning får olika effekt

¹⁵ Jfr 4 kap 5 § brottsbalken (1962:700).

¹⁶ Jfr avsnitt 2.

¹⁷ Jfr 6 kap 1 § brottsbalken (1962:700) och 4 kap. 5 § brottsbalken (1962:700).

i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot företas i arbetets första del en rättsfallsstudie. I rättsfallsstudien utreds, vilket utvecklas nedan under avsnitt 2.1.1, huruvida beviskravet i tingsrätter i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot har ansetts uppfyllt i mål då bevisningen uteslutande består av förtroendebevisning. Intentionen har därmed varit att skapa två närmast identiska typsituationer i bevishänseende, som sedan ska vara möjliga att jämföra med varandra. Ord står då mot ord och det existerar ingen annan bevisning till stöd för huvudtemat än förtroendebevisning.

Rättsfallsstudien i arbetets första del syftar följaktligen till att jämföra tingsrätters bedömning av och resonemang kring förtroendebevisning som förekommer i brotten våldtäkt och olaga hot. I arbetets andra del diskuteras potentiella förklaringar till den slutsats som arbetets första del utmynnat i. Därvid kommer särskilt diskuteras huruvida förtroendebevisning kan anses ha olika beviskraft för brotten våldtäkt och olaga hot eller om det föreligger olika beviskrav för de båda brottstyperna. Det söks dels svar på vilken av förklaringarna som kan anses vara riktig, dels huruvida någon av förklaringarna kan anses vara rättfärdig. För att avgöra vilken av förklaringarna som kan anses vara riktig diskuteras uttalanden från tingsrätterna som redogjorts för i samband med rättsfallsstudien i avsnitt 2. För att å andra sidan avgöra huruvida någon av förklaringarna kan anses vara rättfärdig diskuteras dels, beträffande beviskraften för förtroendebevisning, beteendevetenskaplig forskning om lögn, dels, beträffande beviskravet i mål om olaga hot och i mål om våldtäkt, vad som i doktrin och rättspraxis uttalats angående differentierade beviskrav.

1.4 Frågeställningar

Den huvudsakliga frågeställningen som det i arbetet i enlighet med syftet ovan följaktligen söks svar på är:

1. Får förtroendebevisning i praktiken olika effekt i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot?

Om svaret på frågan ovan är att förtroendebevisning får olika effekt i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot kan resultatet potentiellt förklaras genom att argumentera för att brotten våldtäkt och olaga hot har olika beviskrav eller att förtroendebevisning i sådana mål har olika beviskraft beroende på vilket brott det talas om. Under sådana förutsättningar söks i arbetet även svar på:

- 2.1 Är en förklaring som innebär att beviskraften för förtroendebevisning är olika i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot rättfärdig?
- 2.2 Är en förklaring som innebär att beviskraften för förtroendebevisning är olika i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot riktig?
- 3.1 Är en förklaring som innebär att det föreligger olika beviskrav för brotten våldtäkt och olaga hot rättfärdig?
- 3.2 Är en förklaring som innebär att det föreligger olika beviskrav för brotten våldtäkt och olaga hot riktig?

1.5 Avgränsning

Rättsfallsstudien i arbetets första del behandlar enbart förtroendebevisning som förekommer i brotten olaga hot och våldtäkt. Flertalet avgränsningar har därutöver gjorts, vilka redogörs för närmare i samband med undersökningens genomförande i andra avsnittet nedan.

I avsnitt 3.2 diskuteras beviskravet i brottmål och dess karaktär. Frågor beträffande bevisvärdering och metoder för densamma lämnas därhän. Jag kommer följaktligen inte föra några resonemang kring vilken typ av bevisning som bör vara tillräcklig för en fällande dom och ej heller försöker jag i den bemärkelsen avgöra om domstolarna har förfarit riktigt då dom avkunnats.

Då jag i avsnitt 3.2 redogör för avgöranden från Högsta domstolen beaktar jag i första hand vad som närmare sagts beträffande beviskravets eventuella konstans. Omständigheter som inte har ansetts aktuella för arbetets syfte lämnas således därhän. Även om rättsfallen inte redovisas i dess helhet har de ansetts ha stort värde för de slutsatser arbetets andra del utmynnat i.

1.6 Metod och material

Arbetet har delats upp i två delar. Det har för att uppfylla arbetets syfte krävts olika typer av metod och material för respektive del.

I rättsfallsstudien i arbetets första del har en kvantitativ metod med vissa kvalitativa inslag använts. Metoden beskrivs i samband med att undersökningen redovisas nedan under avsnitt 2.1.1. I rättsfallsstudien används uteslutande tingsrättsdomar. Hur urvalet därvid har utsorterats och vilka kriterier som särskilt beaktats utvecklas likaså under arbetets andra avsnitt.

I arbetets andra del, då det diskuteras huruvida en förklaring som innebär att det föreligger olika beviskrav för brotten våldtäkt och olaga hot är rättfärdig, har en traditionell rättsdogmatisk metod använts. Metoden syftar primärt till att fastställa innehållet i gällande rätt – lex lata – med hjälp av rättskällor och kan sägas vara kvalitativ till sin karaktär. Det innebär att det inte är antalet rättskällor som avgör huruvida gällande rätt förhåller sig på ett visst sätt, utan snarare källan som sådan.¹⁸ Ett ensamt uttalande av Högsta domstolen kan exempelvis ansenligt förändra innehållet i gällande rätt.¹⁹ Till skillnad från andra vetenskapliga metoder är källorna inom rättsdogmatiken fixerade och det är enbart lag, förarbeten, rättspraxis och doktrin som är relevanta för att dra slutsatser.²⁰ Det är följaktligen just dessa

¹⁸ Claes Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 3., [utök. och rev.] uppl., Stockholm: Norstedts juridik, 2015, s. 43 f.

¹⁹ Claes Sandgren, ”Om empiri och rättsvetenskap (del II)” *Juridisk tidskrift*, nr 4, 1995/1996, s. 1045.

²⁰ Sandgren, 2015, s. 43 f.

källor som har använts då beviskravet diskuteras. Då varken lag eller förarbeten ger någon entydig definition av beviskravet har den juridiska litteraturen och rättspraxis däremot format slutsatserna. Litteraturen är författad av jurister som inom sina respektive områden är synnerligen framstående. För att utröna rättsläget beträffande differentierade beviskrav har olika åsikter i doktrinen ställts mot varandra. Åsikterna har inom ramen för arbetets syfte ansetts ha ett värde i sig, men det bör rimligtvis klargöras att det i brist på enhetlig definition stundom rör sig om just åsikter och motstående meningar olika juridiska experter emellan. Per Olof Bolding, Christian Diesen, Pär Ole Träskman, Katrin Lainpelto, Torkel Gregow, Göran Lambertz och Per Olof Ekelöf förtjänar att särskilt omnämnas såsom bidragande till slutsatserna i arbetets andra del. Utöver juridisk doktrin och rättspraxis har jag använt en rapport från Justitiekanslern. Rapporten som sådan har inte nödvändigtvis någon självständig auktoritet eller förtur att tala om hur gällande rätt ser ut. Slutsatser eller åsikter i rapporten används dock tillsammans med doktrin och rättspraxis för att göra det möjligt att redogöra för en rättvisande bild av vilka argument som finns för och emot en tillämpning av ett differentierat beviskrav.

I arbetets andra del, då det diskuteras huruvida en förklaring som innebär att förtroendebevisning har olika beviskraft i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot är rättfärdig, används beteendevetenskaplig forskning såsom hjälpvetenskap för att utröna hur lögn uppkommer och varför den stundom misslyckas. Därvid används framför allt verk av Aldert Vrij, Paul Ekman och Pär Anders Granhag, som samtliga anses ledande inom sina respektive forskningsområden. Aldert Vrijs verk *Detecting Lies and Deceit* har av dåvarande presidenten av European Association of Psychology and Law, Frans Willem Winkel, ansetts vara ett av senare års viktigaste bidrag till forskningen om lögn.²¹ Paul Ekman, hedersdoktor vid Lunds Universitet, är sin tur, baserat på bland annat hans utgivna verk, omtalad av American Psychological Association såsom en av 1900-talets mest inflytelserika

²¹Aldert Vrij, *Detecting lies and deceit: the psychology of lying and the implications for professional practice*, Chichester: Wiley, 2000, bokomslag.

psykologer.²² Pär Anders Granhag, professor vid Göteborgs universitet och tidigare president i European Association of Psychology and Law, har hörts såsom sakkunnig i Högsta domstolen och föreläser för bland annat domare.²³ Jag har, även om arbetet i övrigt uteslutande är juridiskt och sker vid en juridisk fakultet, således inte funnit anledning att ifrågasätta den använda beteendevetenskapliga forskningen.

När det i avsnitt 3.1 samt 3.2 diskuteras vilken av förklaringarna som synes vara riktig begrundas uttalanden i de domar som redogjorts för i arbetets första del.

Avslutningsvis, då arbetets slutsatser kommenteras, används nyhetsartiklar i dagstidningar för att ge en bild av hur den allmänna diskussionen kring dömandet i sexualbrottmål har sett ut. Det bör rimligtvis erinras om att de åsikter som uttrycks i artiklarna uteslutande är subjektiva och således inte i arbetet kan tala om hur domare de facto resonerar. Artiklarna har ändå ansetts ha ett värde för att exemplifiera vilka olika åsikter kring dömandet i sexualbrottmål som finns i samhället och för att det ska vara möjligt att resonera kring vad sådana åsikter potentiellt innebär för enskilda domare.

1.7 Forskningsläge

Bevisningen som är föremål för jämförelsen i rättsfallsstudien benämns i enlighet med ovan förtroendebevisning, vilken kan ses som en form av muntlig stödbevisning. Muntlig stödbevisning är ett relativt nytt begrepp i svensk bevisrätt.²⁴ Katrin Lainpelto, som i enlighet med vad som redan inledningsvis konstaterats har behandlat begreppet stödbevisning i sin doktorsavhandling *Stödbevisning i brottmål*, får anses vara särskilt framträdande inom forskningen kring innebörden av begreppet och domstolars hantering av detsamma. Det finns dock utrymme för ytterligare

²² Paul Ekman Group, "Awards and Honors", Tillgänglig: <http://www.paulekman.com/paul-ekman/>, 2017, (hämtad 2017-03-01).

²³ Göteborgs Universitet, "Om Pär-Anders Granhag", Tillgänglig: <http://psy.gu.se/personal?userId=xgrapa>, 2015, (hämtad 2017-03-01); Ulrika Öster, "Nyväckt intresse för psykologi från rättsväsendet", *Advokaten*, nr 2, 2015, s. 14.

²⁴ Lainpelto, 2012, s. 157.

forskning kring hur stödbevisning hanteras och behandlas av domstolar i praktiken.

Det finns i Sverige en relativt omfattande forskning kring bevisvärdering och bevisprövning. I den bevisrättsliga litteraturen har även beviskravet och dess innebörd diskuterats idogt. Även om det i förevarande arbete inte kan göras anspråk på att redovisa vad som sagts om beviskravet i all bevisrättslig litteratur får redogörelsen nedan, i avsnitt 3.2, anses spegla forskningsläget. De författare och jurister som nämnts ovan under avsnitt 1.5 är således några av de personer som är och har varit särskilt betydelsefulla för den bevisteoretiska forskningen. Differentierade beviskrav har därvid inte sällan nämnts eller diskuterats, men det torde ändå finnas ett stort utrymme för forskning kring hur beviskravet de facto tillämpas och särskilt om det därvid, i det praktiska dömandet, är att anse såsom differentierat eller konstant.

1.8 Disposition

Arbetet är uppdelat i fyra avsnitt i två delar. I det andra avsnittet, som utgör arbetets första del, utreds i en rättsfallsstudie huruvida förtroendebevisning i praktiken i tingsrätter får olika effekt i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot.

I arbetets andra del analyseras olika potentiella förklaringar till resultatet i arbetets första del. I avsnitt 3.1 utreds, med hjälp av beteendevetenskaplig forskning, huruvida en förklaring som innebär att förtroendebevisning har olika beviskraft för brotten våldtäkt och olaga hot kan rättfärdiga det resultat som arbetets första del utmynnat i. I anslutning därtill diskuteras även, utifrån vad som uttalats i de domar som redogjorts för i arbetets första del, huruvida en sådan förklaring kan anses vara riktig. I avsnitt 3.2 diskuteras sedermera huruvida rättsfallsstudiens resultat kan rättfärdigas genom en förklaring som innebär att det föreligger olika beviskrav för brotten våldtäkt och olaga hot. Därvid redogörs för vilket beviskrav som gäller för svenska brottmåls vidkommande, dess teoretiska innebörd och huruvida

differentiering av beviskravet i enlighet med rättspraxis och doktrin får förekomma. I anslutning därtill diskuteras även om en sådan förklaring utifrån uttalanden i domar som undersökts i arbetets första del kan anses vara riktig. I avsnitt 3.3 sammanfattas avslutningsvis de slutsatser arbetets andra del utmynnat i.

Avslutningsvis, i arbetets fjärde avsnitt, kommenteras undersökningens slutsatser.

2 Första delen – Rättsfallsstudie

2.1 Utgångspunkter för studiens genomförande

Rättsfallsstudien kommer behandla brotten våldtäkt och olaga hot. Jag gör således ej anspråk på att redogöra för huruvida förtroendebevisning i praktiken generellt – samtliga brott emellan – har olika effekt. Det har även nämnts att den bevisning som kommer utredas är vittnesmål vari det som förmedlas uteslutande består av förtroendebevisning. Det innebär i sin tur att jag ej gör anspråk på att redogöra för hur tingsrätter behandlar någon annan typ av bevisning olika brottstyper emellan. De slutsatser arbetet utmynnar i kan således endast påvisa huruvida bevisning i form av förtroendebevisning i de undersökta tingsrätterna får samma effekt i mål om olaga hot som i mål om våldtäkt. Nedan redogörs för kriterier, urval, metod och potentiella felkällor som beaktats inom ramen för rättsfallsstudien.

2.1.1 Kriterier och urval

Rättsfallsstudien har avgränsats för att bevisningen och omständigheterna i övrigt i de använda rättsfallen ska likna varandra i så hög grad som möjligt. Intentionen har, vilket redan inledningsvis i avsnitt 1.2 konstaterats, därmed varit att skapa två närmast identiska typsituationer i bevishänseende som sedan ska vara möjliga att jämföra med varandra. Ord står då mot ord i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot och det existerar ingen annan bevisning utöver målsägandeutsagan än förtroendebevisning. Flertalet avgränsningar har därutöver gjorts, vilka redovisas nedan.

- Tio olika geografiskt utspridda tingsrätter har slumpvis valts ut: Södertörns tingsrätt, Uddevalla tingsrätt, Hässleholms tingsrätt, Västmanlands tingsrätt, Hudiksvalls tingsrätt, Göteborgs tingsrätt,

Gävle tingsrätt, Blekinge tingsrätt, Östersunds tingsrätt och Malmö tingsrätt.

- Samtliga meddelade domar för åren 2015 och 2016 har analyserats för respektive brottskategori.
- Enbart fall med en målsägande har använts.
- Enbart fall med en tilltalad har använts.
- Enbart fall där den tilltalade förnekat brott har använts.
 - Fall där den tilltalade bestritt brott men sedermera vidgått omständigheter som objektivt sett kan anses utgöra brott har inte använts.
 - Fall där den tilltalade bestritt brott med hänsyn till att han eller hon inte haft uppsåt till gärningen har inte använts.
 - Fall där den tilltalade erkänt under förundersökning men sedermera förnekat brott har inte använts.
- Enbart fall där målsägandens berättelse ansetts vara alltigenom trovärdig har använts.
- Enbart fall där den tilltalades berättelse inte har ansetts vara så osannolik att den kan lämnas utan avseende har använts.
- Påstådda olaga hot som har förmedlats från tilltalad till målsägande via tredje man har inte använts.
- Enbart fall som har förekommit isolerade från annan våldsutövning har använts. När till exempel ett påstått olaga hot har skett i samband med en misshandel har således den domen lämnats därhän.

Märk väl att en bedömning i varje enskilt fall nödvändigtvis har gjorts för att avgöra vilken bevisning som existerar till stöd för huvudtemat. Det är således möjligt att även annan bevisning än förtroendebevisning åberopats, men ändå ansetts sakna värde för att bedöma huruvida brottslig gärning ägt rum. Sålunda är det exempelvis möjligt att forensisk bevisning i form av DNA-prover har åberopats i de undersökta domarna där bevisningen i övrigt uteslutande består av förtroendebevisning. Om den tilltalade i ett mål om våldtäkt därvid vidgått att samlag har ägt rum har DNA-bevisningen inte

ansetts ha något värde till stöd för huvudtemat, vilket innebär att domen ändå befunnits stämma överens med avgränsningarna ovan.

Det bör noteras att det i rättsfallsstudien inte görs skillnad på fall då målsäganden berättat för en eller flera personer om påstådd brottslighet. För att avgöra huruvida enbart förtroendebevisning tillsammans med målsägandens utsaga är tillräckligt för en fällande dom när den tilltalades berättelse inte är så osannolik att den kan lämnas därhän har således enbart det faktum att bevisningen uteslutande bygger på sådana uppgifter beaktats.

Anledningen till att det i studien enbart används domar där relevant brottslighet skett isolerad från annan våldsutövning är att domstolar stundom synes använda bevisning till styrkande av våld till att styrka även annan brottslighet. Skador till styrkande av en misshandel används exempelvis för att styrka att även olaga hot har skett. Oavsett om ett sådant förfarande är att anse såsom riktigt eller ej från domstolarnas sida stämmer sådana fall inte överens med typsituationen inom ramen för rättsfallsstudien där ingen annan bevisning än förtroendebevisning får existera.

Avgränsningarna innebär att typsituationen under rättegång är närmast identisk för de båda brottstyperna då ingen av parternas utsagor har haft företräde framför den andra. Avgörande för vilken dom som slutligen meddelats har således uteslutande varit vilka resonemang som förts kring den förebragta förtroendebevisningen, snarare än att någon utsaga kunnat lämnas därhän. Precis som framgått ovan bygger studien på domar meddelade av tio tingsrätter. Varken hovrättsavgöranden eller avgöranden från Högsta domstolen har således beaktats.

2.1.2 Metod

Stundom kan en rättsvetenskaplig studie gynnas av att innehålla både kvantitativa och kvalitativa inslag. De kvantitativa inslagen kan då användas för att göra generella iakttagelser av exempelvis frekvens. De kvalitativa

inlagen kan å andra sidan belysa vilka argument som används för att komma fram till olika slutsatser.²⁵

I rättsfallsstudien nedan används en metod där kvantitativa och kvalitativa inslag kombineras. En kvantitativ metod används för att göra generella antaganden om hur många fällande respektive friande domar som meddelats på grundval av identisk bevisning för två olika brott av ett bestämt antal tingsrätter under ett bestämt antal år. De kvantitativa inslagen bidrar således till att i arbetet besvara frågor om frekvens på ett övergripande plan utifrån tidigare fastställda parametrar. En kvalitativ metod används sedan för att det ska vara möjligt att undersöka de meddelade domarna på djupet. Därvid är primärt domstolarnas argument relevanta för att jämföra hur de resonerat kring förtroendebevisning i mål om våldtäkt respektive mål om olaga hot. Genom att kombinera en kvalitativ och en kvantitativ metod är det följaktligen möjligt att besvara dels hur domstolarna dömt, dels hur de resonerat då de dömt, vilket bör bidra till en ökad förståelse för huruvida förtroendebevisning får olika effekt i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot.²⁶

För att finna relevanta domar har rättsfallstjänsten Bisnode InfoTorg Juridik använts. Samtliga avgöranden som de tio för studien aktuella tingsrätterna meddelat för brotten olaga hot och våldtäkt under åren 2015 och 2016 finns med i databasen.²⁷ Sammanlagt har analyserats 891 domar meddelade under året 2015 för brottet olaga hot, 1 001 domar meddelade under året 2016 för brottet olaga hot, 57 domar meddelade under året 2015 för brottet våldtäkt samt 56 domar meddelade under året 2016 för brottet våldtäkt, vilket således innebär att 2 005 domar analyserats.

Sökorden som har använts är ”olaga hot” och ”våldtäkt”. Vid varje sökning har resultaten vidare avgränsats för att överensstämja med de för arbetet relevanta kriterierna. Således modifierades först sökningarna till att endast

²⁵ Sandgren, 1995/1996, s.1046.

²⁶ Ibid, s. 1045 f.

²⁷ Bisnode InfoTorg Juridik, e-postkorrespondens med Andreas Korthis-Aspegren, 2017.

visa resultat för tingsrätter och aktuellt år, för att sedan avgränsas ytterligare till att endast visa resultat för var och en av de tio utvalda tingsrätterna. Samtliga sökträffar sorterades på relevans. Vid en första anblick synes resultatet av varje sökning visa fler relevanta domar än vad som ovan angivits. Vid en närmare granskning framgår dock att samtliga sökträffar inte rör de aktuella brotten. Det förekommer till exempel sökträffar där brotten våldtäkt och olaga hot nämns under personaliadelen i en dom såsom brottslighet som den tilltalade tidigare dömts för. Dessa sökträffar har sedermera sorterats bort och är sålunda inte inräknade i antalet domar ovan.

För att utsortera avgöranden relevanta för arbetets frågeställningar har de under avsnitt 2.1.1 aktuella kriterierna jämförts med innehållet i de totalt 2 005 meddelade domarna som undersökts. Samtliga domar har således genomlästs och utvärderats. Vid varje tillfälle samtliga kriterier varit uppfyllda har en anteckning om det gjorts i kalkylprogrammet Microsoft Excel. En separat anteckning med målnummer har sedan gjorts i ett dokument i ordbehandlingsprogrammet Microsoft Word.

Av samtliga meddelade domar för olaga hot är 51 stycken relevanta för arbetets syfte. Av samtliga meddelade våldtäktsdomar är 20 stycken relevanta. Resultatet nedan under avsnitt 2.1.4 bygger således på 71 stycken domar, vilka i enlighet med avgränsningen ovan utgör samtliga relevanta avgöranden från Södertörns tingsrätt, Uddevalla tingsrätt, Hässleholms tingsrätt, Västmanlands tingsrätt, Hudiksvalls tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Gävle tingsrätt, Blekinge tingsrätt, Östersunds tingsrätt och Malmö tingsrätt för åren 2015 och 2016.

Eftersom rättsfallsstudien inte bygger på domar från alla 48²⁸ tingsrätter i Sverige är det av särskilt intresse att avgöra om studiens resultat är generaliserbart eller om det bygger på slumpen. Det måste således avgöras

²⁸ *Sveriges domstolar*, ”Tingsrätt”, Tillgänglig: <http://www.domstol.se/Om-Sveriges-Domstolar/Domstolarna/Tingsratt/>, 2017, (hämtad 2017-04-26).

om resultatet är *statistiskt signifikant*.²⁹ I förevarande arbete utförs ett så kallat Chi-Square test för att avgöra huruvida nollhypotesen – att förtroendebevisning i praktiken har samma effekt i mål om olaga hot som i mål om våldtäkt – kan förkastas. Med hjälp av ett Chi-Square test kan sedan ett P-värde räknas ut och därigenom är det möjligt att avgöra huruvida studiens resultat är signifikant. I uträkningen används en signifikansnivå om 0,05 med en frihetsgrad, vilket innebär att om Chi-Square-värdet är lika med eller större än 3,84 kan nollhypotesen förkastas.³⁰

2.1.3 Potentiella felkällor

Det har i rättsfallsstudien varit av särskild vikt att utvärdera vilken bevisning som förebragts rätten i de undersökta domarna. Inte sällan kan en jämförelse då göras mellan bifogad stämningsansökan, vad domstolen uppger beträffande bevisning under rubriken ”Utredning” eller liknande, vad som sedermera redogörs för angående vad eventuella vittnen har sagt samt vad domstolen i domskälen uttalar angående eventuella vittnesutsagor. I en övervägande majoritet av de rättsfall som har genomlästs är det möjligt att avgöra vilken bevisning som åberopats. Det förekommer dock ett fåtal rättsfall där domarna är skrivna så otydligt och där bifogad stämningsansökan i övrigt saknas att det inte går att avgöra vilken bevisning som beaktats av domstolen. Sådana fall har nödvändigtvis lämnats därhän, varför en viss felmarginal i det resultat som redovisas nedan får antas finnas. Felkällorna bör dock vara så obetydliga att de inte påverkar studiens resultat i nämnvärd riktning.

Det har ovan nämnts att det i rättsfallsstudien inte görs skillnad på fall då målsäganden berättat för en eller flera personer om påstådd brottslighet, utan att relevant för arbetets syfte i stället är huruvida bevisningen uteslutande bygger på förtroendebevisning. Det bör noteras att viss felmarginal som en följd därav må föreligga, men då det rör sig om

²⁹ Mark R. Sirkin, *Statistics for the social sciences*, 3, Thousand Oaks: SAGE, 2006, s. 192.

³⁰ Sirkin, 2006, s. 409 f; För information om hur uträkningen går till, se Sirkin, 2006, s. 397 ff.

beroende bevisning har inte felmarginalen heller härvid ansetts vara av sådan betydelse att studiens resultat bör ha ändrats i nämnvärd riktning.³¹

Bevisningen är beroende i den bemärkelsen att för samtliga potentiella vittnen kommer den ursprungliga källan till information vara målsäganden.³² Oavsett om en eller två personer vittnar kommer således målsäganden till fullo ha möjlighet att bestämma innehållet i vittnesmålen. När bevisningen uteslutande består av vittnen som antingen fått berättat för sig om påstådd brottslighet eller i anslutning därtill gjort observationer av målsägandens mående, är det sålunda naturligt att det andra vittnet kommer berätta samma sak som det första vittnet. Att bevisningen i sådant hänseende är beroende innebär följaktligen att det kan argumenteras för att beviskraften av flera vittnesutsagor inte är beaktansvärt större än om enbart en person vittnat.³³

2.1.4 Resultat

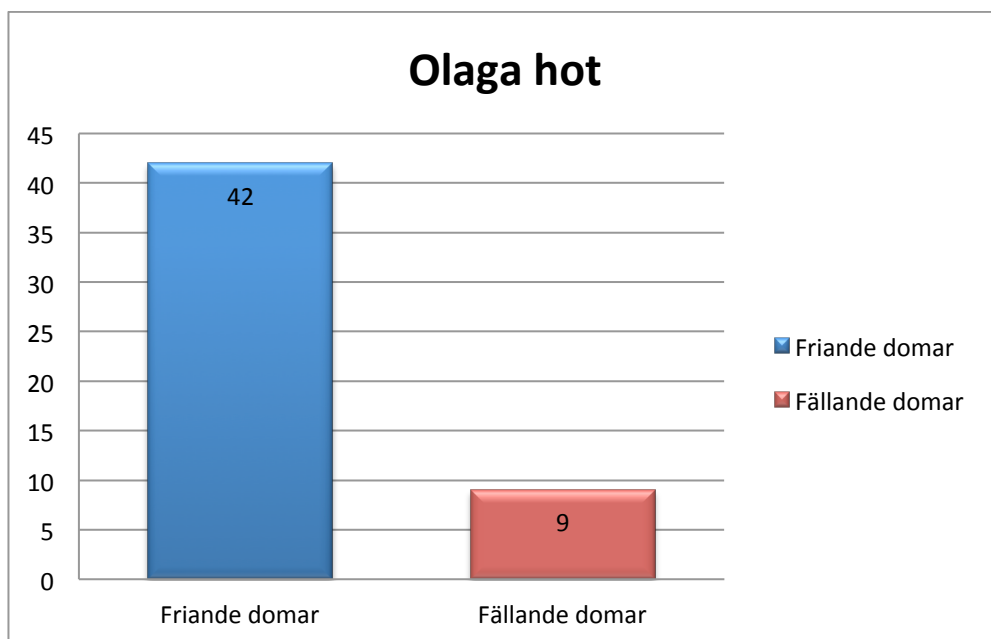
2.1.4.1 Statistisk redogörelse

I figur 1.1 samt figur 1.2 nedan redovisas antalet fällande respektive friande domar för olaga hot och våldtäkt för samtliga undersökta tingsrätter under åren 2015 och 2016 i mål där bevisningen i enlighet med avgränsningen ovan uteslutande består av förtroendebevisning. I överensstämmelse med vad som kan utläsas ur diagrammen belyser den blåfärgade stapeln i varje diagram antalet friande domar och den rödfärgade stapeln antalet fällande domar.

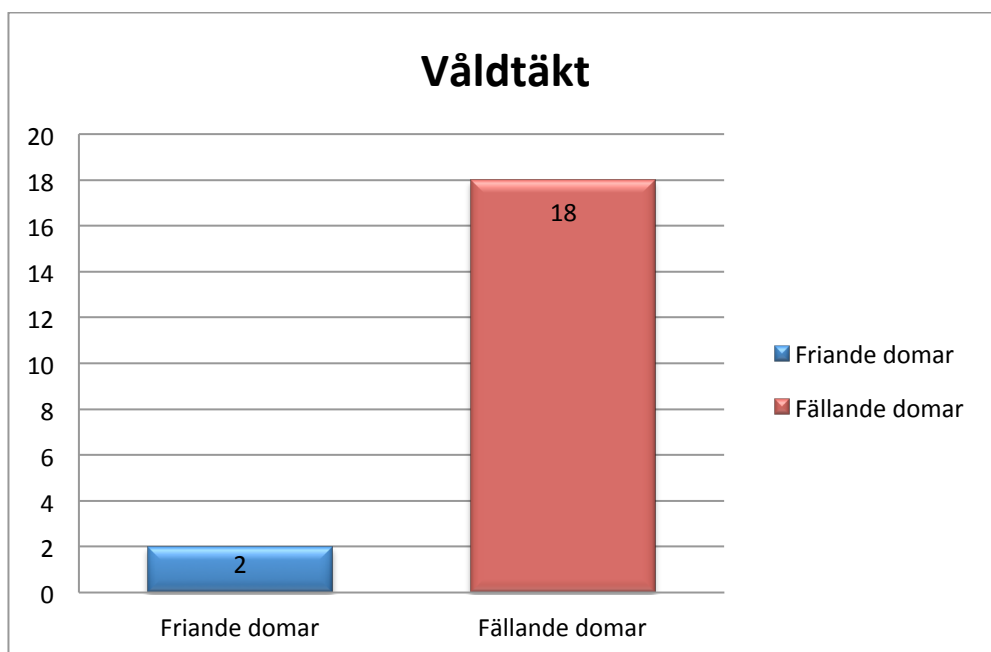
³¹ För vidare läsning om bevisfakta som inte är oberoende, se Christian Dahlman, *JUEN12 Bevisvärdering, Bevisvärdering i brottmål*, Lund: Lunds universitet, 2016, s. 80 ff.

³² Lainpelto, 2012, s. 210.

³³ Jfr Dahlman, 2016, s. 80 ff samt Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009, s. 205.

Figur 1.1

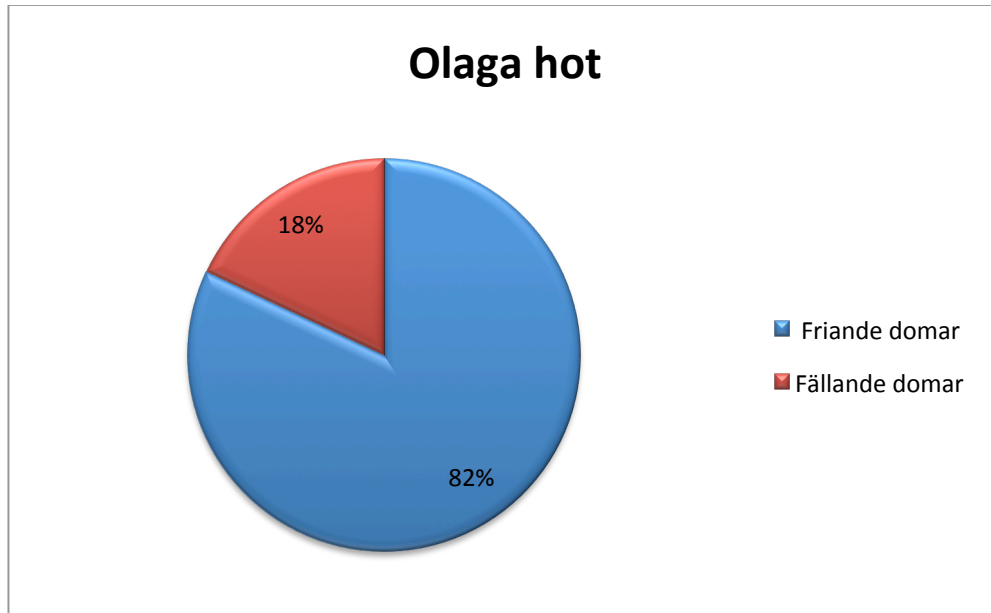

Figur 1.2

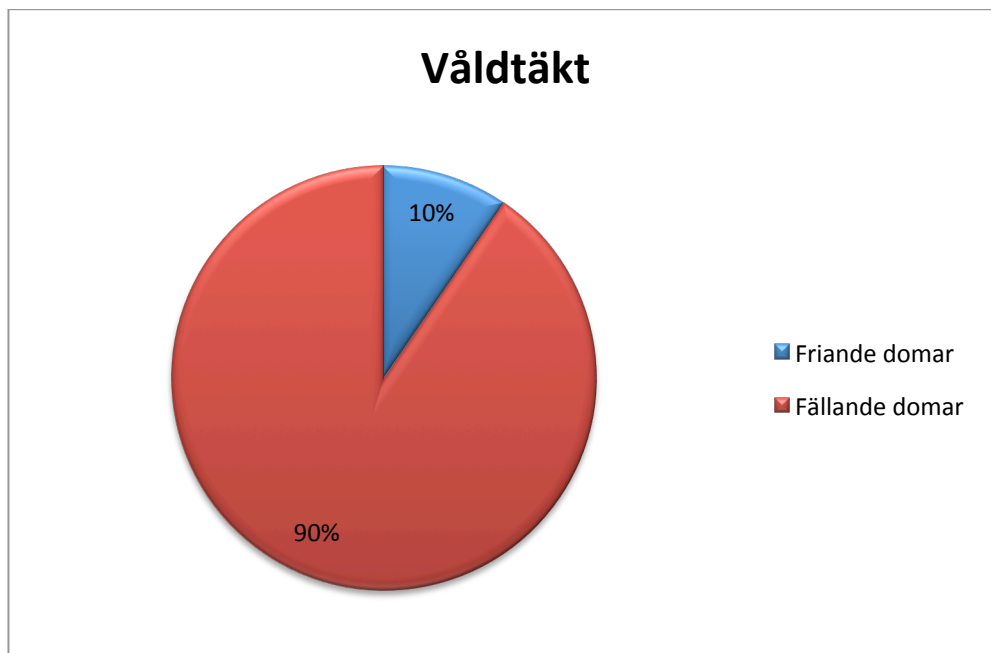
Det kan konstateras att i 42 rättsfall beträffande olaga hot har domstolarna inte funnit bevisningen tillräcklig för att det som lagts den tilltalade till last ansetts vara *ställt utom rimligt tvivel*. I 9 fall har bevisningen däremot av domstolarna ansetts ha sådan styrka att en fällande dom meddelats. För brottet våldtäkt, å andra sidan, har domstolarna endast vid 2 tillfällen

meddelat en friande dom. I 18 fall har domstolarna däremot ansett att det som av åklagaren lagts den tilltalade till last varit *ställt utom rimligt tvivel*.

I figur 2.1 samt 2.2 nedan redovisas resultatet i procent.

Figur 2.1

Figur 2.2

I 82 % av de relevanta rättsfallen för olaga hot har domstolarna följaktligen meddelat friande domar, vilket innebär att 18 % av domarna är fällande. Vid en jämförelse med brottet våldtäkt, där domstolarna i 10 % av fallen meddelat friande domar och i 90 % av de relevanta rättsfallen å andra sidan meddelat fällande domar kan det konstateras att domstolarna i en klar majoritet av de undersökta rättsfallen meddelat friande domar för olaga hot och fällande domar för våldtäkt. Bevisning som uteslutande består av förtroendebevisning i form av uppgifter som ett vittne förmedlar till domstolen om vad målsäganden berättat om påstådd brottslighet eller uppgifter om observationer av målsägandens sinnesstämning som vittnet kunnat göra efter påstådd brottslighet synes således accepteras i betydligt högre grad i rättegångar beträffande våldtäkt än då någon å andra sidan är misstänkt för olaga hot. Vid en första anblick synes diagrammen ovan sålunda visa att domstolarna som varit föremål för undersökningen i majoriteten av rättsfallen ansett att bevisning som uteslutande består av förtroendebevisning är tillräcklig för att fälla någon för våldtäkt, men inte för att fälla någon för olaga hot.

Resultatet är extremt statistiskt signifikant då Chi-Square-värdet är 31,256, vilket innebär att P-värdet är mindre än 0,0001.³⁴ Sannolikheten att resultatet beror på slumpen är således 1 på 10 000.

2.1.4.2 Domstolarnas resonemang

Det förekommer vidare flera intressanta uttalanden i de undersökta domarna. Nedan redogörs för sådana som för arbetets frågeställningar är särskilt intressanta. Först redogörs för vad som uttalats i mål om olaga hot, sedan vad som går att utläsa ur domar gällande våldtäkt.

2.1.4.2.1 Olaga hot

I Södertörns tingsrätts mål nr B 17016-15 påstod målsäganden att den tilltalade hotat henne med en kökskniv. Den tilltalade berättade å sin sida att målsäganden fabricerat vad som lagts honom till last. Domstolen kunde

³⁴ Sirkin, 2006, s. 409 f, jfr avsnitt 2.1.2 ovan; För att räkna ut P-värdet med hjälp av kalkylator se: *GraphPad Software Inc*, ”QuickCalcs”, Tillgänglig: <https://www.graphpad.com/quickcalcs/contingency2/>, 2017, (hämtad 2017-04-05).

konstatera att de åberopade vittnesutsagorna från en granne till målsäganden samt en polis uteslutande bestod av förtroendebevisning då ”vittnena inte har gjort några iakttagelser vid det påstådda gärningstillfället utan endast återberättat vad [målsäganden] berättat för dem.”³⁵ Som en följd därav ansåg tingsrätten att det som lagts den tilltalade till last inte var *ställt utom rimligt tvivel*. Domstolen utvecklade: ”I brist på annan utredning har åklagarens inte förmått bevisa gärningen. Åtalet ska därför ogillas i den här delen.”³⁶

I Södertörns tingsrätts mål nr B 5431-15 berättade målsäganden om hur den tilltalade hotat honom genom att lyfta en hammare och en skruvmejsel och i anslutning därtill säga att han skulle döda honom. Den tilltalade påstod i sin tur att han varit vänlig gentemot målsäganden men att målsäganden däremot varit synnerligen otrevlig. Några åsyna eller åhöra vittnen fanns inte. Det åberopade vittnet bestod av en granne till målsägande som flera gånger fått berättat för sig om hur målsäganden blivit hotad av den tilltalade. Domstolen uttalade att ”Vittnet [...] har inte hört eller sett [den tilltalade] hota [målsäganden]. Vid dessa förhållanden kan det inte anses ställt utom rimligt tvivel att [den tilltalade] hotat [målsäganden] som åklagaren påstått. Åtalet för olaga hot ska därför lämnas utan bifall.”³⁷

I mål nr B 10018-15 synes Södertörns tingsrätt vara än mer kritisk mot att grunda en fällande dom uteslutande på uppgifter från vittnen som fått berättat för sig om påstådd brottslighet. I målet, där målsäganden berättat för vittnena om hur den tilltalade hotat att kasta ut henne från ett fönster, uttalades nämligen ”Att grunda en fällande dom på sådan bevisning är inte *tillfredsställande*. Mot den bakgrunden kan inte heller åtalet för olaga hot bifallas.”³⁸

³⁵ Södertörns tingsrätts dom den 9 maj 2016, mål nr B 17016-15, s. 13.

³⁶ Ibid.

³⁷ Södertörns tingsrätts dom den 2 juni 2015, mål nr B 5431-15, s. 6.

³⁸ Södertörns tingsrätts dom den 12 maj 2016, mål nr B 10018-15, s. 12; Min kursivering.

Även domare vid Uddevalla tingsrätt har varit skeptiska mot att grunda fällande domar på enbart förtroendebevisning. I mål nr B 1621-14, där målsäganden påstod att den tilltalade, som i sin tur förnekade samtliga anklagelser, hotat honom till döden, uttalades att "[Målsägandens] uppgifter om att han blivit hotad av [den tilltalade] vinner stöd av vad [vittne 1] och [vittne 2] berättat om vad [målsäganden] vidareförmedlat och hur denne reagerat i nära anslutning till händelsen. Vittnena har dock själva inte hört vad [den tilltalade] sagt till [målsäganden]. Sammantaget saknas därmed sådan stödbevisning för målsägandens uppgifter som krävs för fällande dom."³⁹

I Västmanlands tingsrätts mål nr B 3175-15 påstod målsäganden att hon blivit hotad till livet i en mataffär. Den tilltalade berättade i sin tur att han varit tyst då han träffat målsäganden och förnekade sålunda vad som lagts honom till last. Några åsyna eller åhöra vittnen till händelsen fanns inte. Däremot hade målsäganden i direkt anslutning till händelsen berättat för sin sambo om vad som sagts och sambon kunde i anslutning därtill notera hur målsäganden såg "orolig, rädd och spänd ut."⁴⁰ Domstolen kunde konstatera att vittnet varken sett eller hört vad som egentligen hänt och att "De andrahandsuppgifter han lämnat om vad [målsäganden] berättat för honom och hur hon reagerade efter det inträffade räcker enligt tingsrätten inte för en fällande dom"⁴¹, varför åtalet ogillades.

2.1.4.2.2 Våldtäkt

I Södertörns tingsrätts mål nr B 12098-16, där målsäganden påstod att hennes pojkvän med hjälp av våld tilltvingat sig samlag med henne, kunde domstolen konstatera att det saknades åsyna vittnen eller teknisk bevisning till stöd för åtalet. Den bevisning som åberopats till stöd för huvudtemat bestod av utsagor om vad målsäganden dels berättat efter det påstådda brottet, dels vad vittnena i anslutning därtill kunnat observera av hennes sinnesstämning. Domstolen uttalade, efter att först ha konstaterat att det

³⁹ Uddevalla tingsrätts dom den 16 mars 2016, mål nr B 1621-14, s. 4.

⁴⁰ Västmanlands tingsrätts dom den 12 oktober 2015, mål nr B 3175-15, s. 5.

⁴¹ Ibid., s. 6.

saknades anledning för målsäganden att beljuga den tilltalade, att ”den bevisning som åklagaren lagt fram ger sådant stöd för målsägandens uppgifter att dessa helt ska läggas till grund för bedömningen av åtalet.”⁴², varför den tilltalade mot sitt nekande dömdes.⁴³ Intressant i sammanhanget är vad domstolen uttalade angående vittnesutsagorna, nämligen att ”Det kan konstateras att ingen av vittnena *motsäger* det som målsäganden berättat utan ger stöd för hennes uppgifter om att [den tilltalade] haft samlag med henne mot hennes vilja.”⁴⁴

I Södertörns tingsrätts mål nr B 1303-15 hävdade åklagaren att den tilltalade, en för målsäganden tidigare okänd person, haft samlag med målsäganden genom att otillbörligt utnyttja att hon på grund av sömn befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Enligt den tilltalade var målsäganden under hela samlaget, som skedde med båda parter samtycke, vaken. Den bevisning som i målet var relevant för huvudtemat bestod av utsagor från en väninna till målsäganden samt från en lärare till målsäganden, som återberättade vad målsäganden tidigare för dem berättat. Domstolen uttalade, efter att först ha konstaterat att den tilltalades berättelse inte var så osannolik att den kunde lämnas därhän, att målsägandens ”uppgifter vinner stöd av vad vittnena uppgett att hon berättat för dem om händelsen och om sina funderingar innan hon slutligen bestämde sig för att göra en polisanmälan.”⁴⁵ Domstolen ansåg som en följd därav att målsägandens uppgifter kunde läggas till grund för den fortsatta bedömningen, varför den tilltalade mot sitt nekande dömdes.⁴⁶

I Hudiksvalls tingsrätts mål nr B 1931-16, där målsäganden påstod sig ha blivit våldtagen medelst hot och våld, kunde det konstateras att bevisningen utöver målsägandeutsagan uteslutande bestod av förtroendebevisning. Efter att ha fastslagit att målsägandens utsaga var trovärdig uttalade domstolen sålunda att ” Till detta kommer de uppgifter som vittnena lämnat. Av dessa

⁴² Södertörns tingsrätts dom den 24 oktober 2016, mål nr B 12098-16, s. 10.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid. s. 9; Min kursivering.

⁴⁵ Södertörns tingsrätts dom den 6 juli 2015, mål nr B 1303-15, s. 6.

⁴⁶ Ibid.

framgår att [målsäganden] berättat att han blivit våldtagen, att han nämnt den person som skulle ha våldtagit honom vid namn för [vittne 1] och att båda vittnena uppfattat [målsäganden] som skakig, låg och tillbakadragen.”⁴⁷ Även om domstolen i och för sig ansåg att även den tilltalade varit trovärdig ansågs målsägandeutsagan få ”sådant stöd av vittnesbevisningen”⁴⁸ att det ansågs utrett att den tilltalade begått gärningen.⁴⁹

I Hässleholms tingsrätts mål nr B 318-15 hävdade målsäganden att den tilltalade medelst våld tilltvingat sig samlag med henne. Den tilltalade vidgick att samlag skett, men påstod i sin tur att målsäganden samtyckt till detsamma. Direkta vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning till stöd för åtalet saknades. Däremot hade målsäganden i nära anslutning till det påstådda brottet ringt upp sin arbetsgivare och berättat om vad som hänt. Arbetsgivaren kunde höra hur målsäganden vid tillfället var hysterisk och rädd. Målsägandens föräldrar, som efter att ha blivit uppringda av arbetsgivaren åkt hem till målsäganden, vittnade dessutom om hur målsäganden varit uppriven då hon berättat för dem om påstådd brottslighet. Domstolen uttalade att ”Enligt tingsrättens mening saknas anledning att ifrågasätta de uppgifter som vittnena lämnat och anser [sic!] det därmed utrett att [målsäganden] mått mycket dåligt efter händelsen samt att hon berättat om händelsen i huvudsak på samma sätt som hon gjort i tingsrätten.”⁵⁰ Domstolen ansåg ”vid en samlad bedömning av omständigheterna i målet”⁵¹, trots att även den tilltalades berättelse i och för sig ansågs vara ”lång och levande”⁵², att det var målsägandens uppgifter som skulle läggas till grund för bedömningen, varför den tilltalade mot sitt nekande dömdes.⁵³

⁴⁷ Hudiksvalls tingsrätts dom den 1 december 2016, mål nr B 1931-16, s. 5.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Hässleholms tingsrätts dom den 5 maj 2015, mål nr B 318-15, s. 10 f.

⁵¹ Ibid., s. 11.

⁵² Ibid., s. 10.

⁵³ Ibid., s. 11.

I Hudiksvalls tingsrätts mål nr B 280-15 berättade målsäganden hur den tilltalade med hela sin kroppstyngd tryckt ner henne i en säng och våldtagit henne samtidigt som han hållit för hennes mun så att hon inte kunde skrika. Den tilltalade påstod i sin tur att samlaget ägt rum med båda parter samtycke och snarare initierats av målsäganden. Åsyna vittnen eller teknisk bevisning till stöd för åtalet saknades i målet. Domstolen kunde konstatera att den tilltalades ”berättelse inför tingsrätten har framstått som rimlig och uppgifterna har inte varit av sådan karaktär att de kan lämnas utan avseende.”⁵⁴ Det kunde även konstateras att bevisningen uteslutande bestod av ”de iakttagelser som [vittne 1] och [vittne 2] har gjort av målsäganden i nära anslutning till händelsen samt deras redogörelser för vad målsäganden har berättat.”⁵⁵ Domstolen utvecklade vidare sitt resonemang kring den i målet aktuella bevisningen och uttalade därvid att ”Målsägandens sinnesstämning och uppträdande efter händelsen talar starkt för att något otrevligt har inträffat under hennes besök i [den tilltalades] rum. Målsäganden har vidare berättat om händelsen för vittnena på ett sätt som väl stämmer överens med de uppgifter som hon har lämnat vid huvudförhandlingen.”⁵⁶ Domstolen kunde dock även konstatera att ”Vid värderingen av i vilken utsträckning nu nämnd bevisning ger stöd till målsägandens berättelse ska det dock beaktas att det i huvudsak är målsäganden själv som är källa till uppgifterna.”⁵⁷ Avslutningsvis ansåg domstolen ”även med beaktande av detta”⁵⁸, att vittnenas uppgifter gav sådant stöd till målsägandens utsaga att det som lagts den tilltalade till last – trots dennes förnekande – var *ställt utom rimligt tvivel*.⁵⁹

2.1.5 Slutsats

Det resultat som studien ovan utmynnat i synes innebära att bevisning som uteslutande består av förtroendebevisning huvudsakligen leder till fällande domar i mål om våldtäkt och friande domar i mål om olaga hot. Bevisning

⁵⁴ Hudiksvalls tingsrätts dom den 14 april 2015, mål nr B 280-15, s. 6.

⁵⁵ Ibid., s. 9.

⁵⁶ Ibid., s. 10.

⁵⁷ Hudiksvalls tingsrätts dom den 14 april 2015, mål nr B 280-15, s. 10.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

som inte anses tillräcklig för en fällande dom i mål om olaga hot anses däremot tillräcklig i mål om våldtäkt. Förtroendebevisning synes således få olika effekt i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot.

Bilden av att förtroendebevisning får olika effekt beroende på vilket brott det talas om förstärks om de uttalanden från domstolar som redogjorts för under föregående avsnitt begrundas.

I mål om olaga hot har domstolarna uttryckt betydligt mer kritik och skepticism mot att grunda en fällande dom uteslutande på förtroendebevisning än vad som sin tur gjorts i mål om våldtäkt. Sålunda är det exempelvis möjligt att ur domar beträffande olaga hot utläsa hur domstolarna anser att bevisning som uteslutande innebär att vittnen upprepar vad målsäganden sagt eller gjort inte är tillräcklig för att meddela en fällande dom eftersom vittnena i sådana fall varken sett eller hört påstådd brottslighet; ”Att grunda en fällande dom på sådan bevisning är inte *tillfredsställande*.”⁶⁰ Det är även möjligt att ur domarna utläsa hur domstolarna synes avfärda förtroendebevisning såsom andrahandsuppgifter som i avsaknad av annan bevisning inte kan ligga till grund för en fällande dom. I B 3175-15 uttalade exempelvis Västmanland tingsrätt att ”De *andrahandsuppgifter* [vittnet] lämnat om vad [målsäganden] berättat för honom och hur hon reagerade efter det inträffade räcker enligt tingsrätten inte för en fällande dom.”⁶¹

När det å andra sidan talas om mål om våldtäkt synes domstolarna företrädesvis inte föra några djupare resonemang kring förtroendebevisningen, utan snarare meddela fällande domar med hjälp av olika överslätande generella uttalanden såsom att målsägandesutsagan får ”sådant stöd av vittnesbevisningen”⁶² att en fällande dom kan meddelas eller att ”den bevisning som åklagaren lagt fram ger sådant stöd för målsägandens uppgifter att dessa helt ska läggas till grund för bedömningen

⁶⁰ Södertörns tingsrätts dom den 12 maj 2016, mål nr B 10018-15, s. 12; Min kursivering.

⁶¹ Västmanlands tingsrätts dom den 12 oktober 2015, mål nr B 3175-15, s. 6.

⁶² Hudiksvalls tingsrätts dom den 1 december 2016, mål nr B 1931-16, s. 5.

av åtalet.”⁶³ Beträktarens eventuella föreställning att bevisning i svensk rätt får olika effekt i olika mål kommer genom bristfälliga domskäl som gesken av att domstolarna då de meddelar fällande dom gömmer sig bakom generella uttalanden av allt att döma stärkas. Noterbart är att domstolarna stundom uttalar att det under huvudförhandling inte framkommit något som tyder på att målsäganden haft anledning att beljuga den tilltalade.⁶⁴ En domstol synes vid en rättegång endast ha en ytlig kunskap om parternas förhållande med varandra och det torde således inte så kategoriskt, särskilt då den tilltalade förnekat brott, vara möjligt att bedöma huruvida det finns någon anledning för målsäganden att fara med osanning. Det kan hypotetiskt finnas tusen anledningar för en målsägande att ljuga under en rättegång och liknande uttalanden torde uteslutande bidra till att urholka beviskravet. Då en diskussion kring bevisningen däremot har skett i mål om våldtäkt synes domstolarna resonera tvärtemot vad som uttalats i mål om olaga hot. I mål nr B 280-15 uttalade exempelvis Hudiksvalls tingsrätt att ”Målsägandens sinnesstämning och uppträdande efter händelsen talar starkt för att något otrevligt har inträffat under hennes besök i [den tilltalades] rum.”⁶⁵ Domstolen konstaterade dock även att det ”är målsäganden själv som är källa till uppgifterna.”⁶⁶ Trots att samtlig bevisning sålunda av domstolen ansågs emana från målsäganden fann domstolen ”även med beaktande av detta”⁶⁷ att det som lagts den tilltalade till last var *ställt utom rimligt tvivel*, vilket vid en jämförelse med uttalandena i mål om olaga hot får anses vara synnerligen beaktansvärt.

Vid en samlad bedömning är den fortsatta utgångspunkten sålunda att förtroendebevisning i praktiken får olika effekt beroende på om ett mål rör olaga hot eller våldtäkt.

⁶³ Södertörns tingsrätts dom den 24 oktober 2016, mål nr B 12098-16, s. 10; Jfr ”vid en samlad bedömning av omständigheterna i målet” i Hässleholms tingsrätts dom den 5 maj 2015, mål nr B 318-15, s. 11.

⁶⁴ Södertörns tingsrätts dom den 24 oktober 2016, mål nr B 12098-16, s. 10.

⁶⁵ Hudiksvalls tingsrätts dom den 14 april 2015, mål nr B 280-15, s. 10.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Hudiksvalls tingsrätts dom den 14 april 2015, mål nr B 280-15, s. 10.

3 Andra delen – Potentiella förklaringar

Under förutsättning att förtroendebevisning får olika effekt i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot är det av stort intresse att utreda om det finns några potentiella förklaringar till domstolarnas förfarande. Nedan redogörs för huruvida förtroendebevisning kan anses ha olika beviskraft i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot samt om det finns anledning att tillämpa olika beviskrav brotten emellan. Det söks svar på huruvida någon av förklaringarna kan anses rättfärdiga den fortsatta utgångspunkten ovan samt vilken av förklaringarna som, utifrån vad som av tingsrätterna uttalats i de domar som redogjorts för i arbetets första del, kan anses vara riktig.

3.1 Den första förklaringen – Bevisningen har olika beviskraft

Om det är svårare att som målsägande fara med osanning om att ha blivit utsatt för något av brotten som i arbetet undersöks innebär det att förtroendebevisning teoretiskt är värd mer för det brott som det rent naturligt är mer komplicerat att författa en lögn om. En vittnesutsaga om att en målsägande i nära anslutning till att han eller hon påstått sig ha blivit utsatt för olaga hot berättat om händelsen skulle således vara värd mer än en utsaga om att en målsägande berättat att han eller hon blivit utsatt för våldtäkt, under förutsättning att det är svårare att ljuga om att ha blivit utsatt för olaga hot än det är att ljuga om att ha blivit utsatt för våldtäkt. Om det är svårare att ljuga om att ha blivit utsatt för våldtäkt än det är att ljuga om att ha blivit utsatt för olaga hot innebär det följaktligen, tvärtemot ovan, att en utsaga om vad ett vittne fått berättat för sig eller kunnat observera av målsägandens sinnesstämning är värd mer i ett mål om våldtäkt än den är i ett mål om olaga hot. Det innebär i sin tur att det skulle vara möjligt för en domare att komma fram till olika slutsatser avseende skuld för de båda brotten trots att omständigheterna i övrigt är identiska. En potentiell förklaring till att domstolarna i rättsfallsstudien ovan resonerat på olika vis

beroende på vilket brott det talats om skulle därför vara att bevisningen är värd olika mycket för de olika brotten. Nedan redogörs, med utgångspunkt i beteendevetenskaplig forskning, för anledningar till att lögn uppkommer och stundom misslyckas. Avslutningsvis diskuteras om forskningen talar för att det är svårare att ljuga om att ha blivit utsatt för något av brotten.

3.1.1 Anledningar till att lögn uppkommer

Människan lär sig ljuga innan hon fyllt fyra och lögnen kommer sedan vara en del av hennes liv.⁶⁸ I en av de mest omfattande studierna som har företagits om lögn och ljugande kunde det konstateras att människor ljuger mellan en och två gånger varje dag.⁶⁹ Det kunde även konstateras att människor tenderar att ljuga mindre för personer de står nära, dock undantaget partners.⁷⁰

Det finns fem olika anledningar till att lögn uppkommer. Först och främst tenderar människan att vilja uppvisa sig själv i god dager och göra ett så gott intryck som möjligt är på andra personer. För att åstadkomma ett sådant gott intryck krävs stundom lögn. Härtill hör att lögnaren vill bespara sig själv eventuell förödmjukelse som sanningen kan komma att innebära. För det andra ljuger människan för att skapa försprång och ge sig själv så goda möjligheter som möjligt att lyckas med ett visst åtagande och för det tredje ljuger hon för att undvika straff. Den som av någon av de tre förstnämnda anledningarna far med osanning vill sålunda skapa egen vinning. En annan anledning till att ljuga är att någon vill framställa en annan människa på ett visst vis. En lögn kan därvid exempelvis användas för att skydda eller skymfa en annan person och sålunda påverka andra människors syn på personen som lögnen handlar om. Avslutningsvis kan en lögn användas för att hålla sociala förhållanden levande. Det kan exempelvis vara bra för en

⁶⁸ Anders Granhag, Leif A Strömwall & Maria Hartwig, "Lögnarens kroppsspråk: Myter och fakta", i: Wiklund, Nils & Sjöström, Ulla (red.), *Svensk vittnespsykologi: utsagepsykologi i teori och praktik*, Lund: Studentlitteratur, 2005, s. 299.

⁶⁹ Amina Memon, Aldert Vrij & Ray Bull, *Psychology and law: truthfulness, accuracy and credibility*, 2. ed., Chichester: Wiley, 2003 s. 9.

⁷⁰ Vrij, 2000, s. 7.

relation två kollegor emellan att ljuga om att vara bortrest i stället för att utan anledning tacka nej till en middagsbjudning.⁷¹

3.1.2 Anledningar till att lögn misslyckas

Det finns flera anledningar till varför lögner stundom misslyckas. En anledning är att lögnen som sådan är dåligt formulerad. Möjligtvis kom den till under hastiga omständigheter som inte tillät lögnaren att tillräckligt noga överväga olika potentiella uttryckssätt. Saknas tid att förbereda en lögn ökar sålunda risken, beroende på hur intelligent lögnaren är, att lögnen sedermera misslyckas. En annan anledning till att lögner inte lyckas är att lögnen innefattar känslor. Om en lögnare ljuger om något som kräver att han eller hon ser skräckslagen ut samtidigt som personen i verkliga fallet är arg, kommer lögnen troligtvis inte att bli framgångsrik. Känslorna hamnar under sådana omständigheter nämligen i konflikt och lögnaren kommer inte framstå som trovärdig. Ytterligare en anledning till att lögner misslyckas är rädslan att bli påkommen. Rädslan i dess mildaste form är troligtvis harmlös, men beroende på olika faktorer kan rädslan öka och bli avgörande för lögnens genomförande. Sådana faktorer är exempelvis lögnarens antaganden om vilken förmåga personen eller personerna som lögnen riktas mot har att i allmänhet upptäcka lögner, lögnarens personlighet, om personen eller personerna som lögnen riktas mot är ifrågasättande och slutligen risken som är förenad med att ljuga. Just lögnarens personlighet påverkar i allra högsta grad möjligheten till en framgångsrik lögn. Om lögnaren känner skuld, inte enbart över lögnen som sådan utan även över själva ljugandet, ökar risken att lögnen uppdagas. Om lögnaren blir särskilt glad, nöjd eller tillfredsställd av att ljuga kan det likaså påverka lögnarens trovärdighet.⁷²

3.1.3 Är den första förklaringen rättfärdig?

Då det talas om anledningar till att människor ljuger kan det inte urskiljas någon märkbar skillnad brotten emellan. Det går sålunda att utan någon

⁷¹ Vrij, 2000, s. 7 ff.

⁷² Paul Ekman, *Telling lies: clues to deceit in the marketplace, politics, and marriage*, [4th ed.], New York: W.W. Norton, 2009, s. 43 ff.

vidare fantasi föreställa sig fall då en person känner sig tvingad att ljuga om att ha blivit utsatt för någon av brottstyperna för att upprätthålla en positiv bild gentemot andra människor. Det kan exempelvis röra sig om en kvinna eller en man som skäms över att ha haft frivilligt samlag med någon och då händelsen riskerar uppdragas för pojk- eller flickvän väljer att påstå sig ha blivit utsatt för våldtäkt. Det kan likväl röra sig om en person som skrikit okvädesord till annan och burit sig allmänt illa åt. I stället för att riskera bli uthängd till allmän åsyn som en bråkstake kan personen skylla från sig och anmäla den andre såsom skyldig till olaga hot. Likaså går det att tänka sig en situation där någon anklagar en annan person för våldtäkt eller olaga hot för att försätta den personen i dålig dager.

Inte heller då det talas om anledningar till att lögnen stundom misslyckas synes skillnad föreligga brotten emellan. Bevisningen som undersöks i arbetet bygger uteslutande på uppgifter som emanerar från målsäganden. Typsituationen består i att ett vittne i nära anslutning till påstådd brottslighet av målsäganden fått berättat för sig om det brott som påstås ha ägt rum. Det finns därvid ingen skillnad i bevishänseende mellan brotten, vilket innebär att omständigheterna i de utvalda fallen naturligt är sådana att en potentiell lögnare inte alltid har obegränsad tid att fundera över sitt uttryckssätt. Båda brottstyperna innefattar vidare fall som innebär att en lögnare tvingas visa känslor i eventuell konflikt med andra känslor. Det bör dessutom för lögnare om både våldtäkt och olaga hot finnas en icke obetydlig rädsla att bli påkommen. Rädslan bör vara stor då handlandet som sådant är brottsligt och kan leda till rättsliga repressalier.⁷³ I båda fallen är det dessutom inför en domstol som ljugandet sker, vilket får antas vara en instans som i allmänhetens ögon är både ifrågasättande och bra på att avslöja lögn.

Det kan i enlighet med de faktorer som forskningen menar är avgörande för en lyckad lögn således inte inom ramen för förevarande arbete antas vara mer komplicerat att ljuga om att ha blivit utsatt för något av brotten. Varken anledningarna som finns till att lögn uppstår eller anledningarna till att en

⁷³ Se 15 kap 6 och 7 §§ Brottsbalken (1962:700).

lögn inte lyckas går att applicera i högre grad på någon brottstyp. Hur framgångsrik en lögn blir synes till syvende och sist bero på lögnarens personlighet och kompetens. Det saknas anledning att anta att personer som blir utsatta för en typ av brott är bättre lögnare än personer som blir utsatta för en annan typ av brott. Resultatet i rättsfallstudien i arbetets första del kan sålunda inte rättfärdigas genom att argumentera för att förtroendebevisning är värd mer i mål om våldtäkt än vad den är i mål om olaga hot.

3.1.4 Är den första förklaringen riktig?

Även om den första förklaringen sålunda inte kan rättfärdiga det resultat som arbetets första del utmynnat i är det ändock av stort intresse att begrunda huruvida den synes överensstämma med domarnas tillvägagångssätt.

Vid en närmare jämförelse av vad som sagts om bevisningen i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot kan det konstateras att resonemangen kring vilket värde förtroendebevisning anses ha eller vilken typ av bevisning som krävs för en fällande dom skiljer sig markant åt beroende på vilket brott det talas om. I mål om olaga hot konstateras flera gånger att förtroendebevisning innebär att vittnena inte själva hört eller sett det brott som lagts den tilltalade till last, varför en fällande dom inte kan meddelas. Sådana uttalanden synes vid en första anblick och utan ytterligare information om hur domarna resonerat innebära att bevisningen som åberopats anses sakna tillräcklig beviskraft för att nå upp till beviskravet. Bevisningen som sådan tycks vara för svag. Eftersom vittnena inte hört eller sett vad som lagts den tilltalade till last saknar bevisningen sådan kvalitet som krävs för att det ska vara möjligt att döma den tilltalade för brott. Det konstateras även att det inte är tillfredsställande att grunda en fällande dom på bevisning som uteslutande består av förtroendebevisning, vilket också torde innebära att bevisningen anses sakna tillräcklig beviskraft. Det tas i ett sådant uttalande ställning till att bevisformen förtroendebevisning utan annan bevisning har för låg beviskraft, vilket innebär att det även efter att bevisningen förebringats anses föreligga ett för stort tvivel för att kunna

döma den tilltalade. Även beträffande mål om våldtäkt synes domstolarna rikta fokus mot den förebragta bevisningen. Det uttalas exempelvis att ”den bevisning som åklagaren lagt fram *ger sådant stöd* för målsägandens uppgifter att dessa helt ska läggas till grund för bedömningen av åtalet.”⁷⁴, eller att målsägandeutsagan får ”*sådant stöd* av vittnesbevisningen”⁷⁵ att en fällande dom kan meddelas. Domstolarna synes sålunda anse att den förebragta bevisningen har sådan beviskraft att det som lagts den tilltalade till last är ställt utom rimligt tvivel. I både mål om våldtäkt och i mål om olaga hot motiveras domarna genom att det diskuteras huruvida bevisningen är tillräcklig eller ej, snarare än att det nämns något om att beviskravet tillåts sänkas eller höjas beroende på vilket brott det talas om. Det är bevisningen som diskuteras, inte beviskravet. I mål om olaga hot anses bevisningen ha en beviskraft som inte utan annan bevisning är tillräcklig för att det som lagts den tilltalade till last ska vara ställt utom rimligt tvivel. I mål om våldtäkt anses bevisningen däremot ha tillräcklig beviskraft för att en fällande dom ska kunna meddelas. Utifrån vad som är möjligt att utläsa ur domsmotiveringarna torde det således finnas visst stöd för en förklaring som innebär att förtroendebevisning får olika beviskraft i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot.

3.2 Den andra förklaringen – Brotten har olika beviskrav

Under förutsättning att det inte är mer komplicerat att fara med osanning om att ha blivit utsatt för våldtäkt än det är att fara med osanning om att ha blivit utsatt för olaga hot är utgångspunkten att förtroendebevisning är värd lika mycket för de båda brottstyperna. Utifrån det antagandet är det möjligt att ställa upp en hypotes att förtroendebevisning i praktiken bör tillmätas samma värde i mål om olaga hot som i mål om våldtäkt, varför bevisningen – under förutsättning att omständigheterna i bevishänseende i övrigt är identiska – torde leda till fällande respektive friande domar ungefär lika

⁷⁴ Södertörns tingsrätts dom den 24 oktober 2016, mål nr B 12098-16, s. 10; Min kursivering.

⁷⁵ Hudiksvalls tingsrätts dom den 1 december 2016, mål nr B 1931-16, s. 5; Min kursivering.

frekvent i sådana mål under förutsättning att samma beviskrav gäller för brottet våldtäkt som för brottet olaga hot. Den som vill rättfärdiga rättsfallstudiens resultat måste således i stället argumentera för att ett lägre beviskrav tillämpas för brottet våldtäkt än för brottet olaga hot. Även om bevisningen ska tillmätas samma värde i mål om olaga hot och i mål om våldtäkt skulle det under sådana omständigheter vara möjligt att komma fram till olika slutsatser avseende skuld för de undersökta brotten, trots att de inte skiljer sig åt i bevishänseende. Nedan diskuteras huruvida beviskravet i enlighet med doktrin och rättspraxis generellt kan anses differentierat i brottmål. Sedan diskuteras huruvida en förklaring som innebär att det föreligger olika beviskrav för brotten våldtäkt och olaga hot är riktig och rättfärdig. För att det ska vara möjligt att diskutera huruvida beviskravet är differentierat i brottmål samt om en sådan förklaring kan anses vara riktig och rättfärdig är det dock inledningsvis nödvändigt att översiktligt redogöra för vilket beviskrav som gäller för svenska brottmåls vidkommande.

3.2.1 Ställt utom rimligt tvivel

En tidig kväll den 5 mars 1770 var stämningen i Boston, USA, synnerligen orolig. Rykten om att en soldat dödat en ung pojke några veckor tidigare florerade och en större folkgrupp bildades. Snöbollar kastades på förbipasserade soldater och vad som inledningsvis började som ett gräl skulle sedan en soldat träffats av en träklubba i huvudet komma att eskalera i ett blodbad. Flertalet skott avlossades av soldaterna och flera människor i folkmassan dog. Då erforderligt tillstånd att skjuta saknades arresterades fyra soldater och skulle några veckor senare komma att möta sina öden i en rättegång.⁷⁶

Under rättegången sades, såsom en uppmaning till juryn, att "If the evidence is not sufficient to convince beyond reasonable doubt, then the jury must

⁷⁶ Robert J. Allison, *The Boston Massacre*, Beverly: Commonwealth Editions, 2006, s. 14 ff.

acquit”⁷⁷, varpå domarna tillade ”If upon the whole, ye are in any reasonable doubt of their guilt, we must then, agreeable to the rule of the law, declare them innocent.”⁷⁸ Beviskravet – såsom det lyder än idag – var myntat.⁷⁹

Det skulle dock dröja drygt 200 år efter det att krutstänket från soldaternas gevär i Boston tvättats bort innan den svenska Högsta domstolen uttalade sig i frågan. I NJA 1980 s. 725 sades sålunda, vilket får förmodas vara en direkt översättning av vad den amerikanska juryn ovan uppmanades, att det som lagts den tilltalade till last måste vara *ställt utom rimligt tvivel* för att en fällande dom ska få meddelas.⁸⁰ Beviskravet har av Högsta domstolen sedan flera gånger bekräftats och även i doktrinen synes gängse mening vara att *ställt utom rimligt tvivel* är det gällande beviskravet för svenska brottmåls vidkommande.⁸¹

Även om det förefaller finnas ett samstämmigt stöd jurister emellan för vilket beviskrav som gäller i svensk rätt, är innebörden av detsamma höljt i dunkel. Det finns nämligen ingen enhetlig definition av, eller ens gemensam uppfattning om, vad *ställt utom rimligt tvivel* de facto innebär.⁸² Under 1970-talet gjordes i Storbritannien flera försök att närmare definiera beviskravet. Lord Dennings definition, som särskilt framhåller att ett tvivel ska vara förnuftsensligt, har ansetts vara så nära en precisering av begreppet som möjligt är.⁸³

Bevis bortom rimligt tvivel betyder inte bevis bortom varje tvivel. Lagen skulle inte längre utgöra samhällsskydd om den tillät godtyckliga möjligheter att avleda rättvisans gång. Om bevisen mot en person är så starka att vad som

⁷⁷, Barbara J. Shapiro, *"Beyond reasonable doubt" and "probable cause": historical perspectives on the Anglo-American law of evidence*, Berkeley: University of California Press, 1991, s. 22.

⁷⁸ Shapiro, 1991, s. 22.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Christian Diesen, *Bevis. 10, Bevisprövning i brottmål*, 2. [rev. och utök.] uppl., Stockholm: Norstedts juridik, 2015, s. 147.

⁸¹ Göran Lambertz, ”Kvalitetssäkring av bevisprövningen i brottmål”, *SvJT*, 2009, s. 2; Se exempelvis: NJA 1980 s. 725, NJA 1988 s. 40, NJA 1991 s. 83, NJA 1992 s. 446 och NJA 2009 s. 447 I och II.

⁸² Lambertz, 2009, s. 13.

⁸³ Christian Diesen, *Bevisprövning i brottmål*, Stockholm: Juristförl., 1994, [Ny tr. 2000], s. 83.

talar till hans förmån endast är en långsökt möjlighet, som kan avfärdas med frasen 'det är visserligen möjligt, men det är inte minsta troligt' är saken visad bortom varje rimligt tvivel. Men ingenting mindre än just detta är godtagbart.⁸⁴

Inte sällan citeras Högsta domstolens tidigare ordförande Torkel Gregow då beviskravets innebörd diskuteras. Gregow har uttalat att det faktum att det som av åklagaren lagts den tilltalade till last ska vara *ställt utom rimligt tvivel* kan översättas till "att det praktiskt sett skall framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig."⁸⁵ Christian Diesen menar å sin sida att beviskravet är uppfyllt då "friande alternativ till åklagarens gärningspåstående kunnat elimineras"⁸⁶ Även Per Olof Ekelöf har konstaterat att alternativa förklaringar är en förutsättning för att avgöra om ett rimligt tvivel existerar.⁸⁷ Sådana alternativa förklaringar kan vara av olika beskaffenhet och framkommer ett alternativ till åklagarens gärningspåstående som är "fullt möjligt",⁸⁸ ska den tilltalade undantagslöst frikännas.⁸⁹ En alternativ förklaring kan förebringas rätten av den tilltalades advokat, men domstolen har även en plikt att ex officio pröva om några sådana föreligger.⁹⁰ Hur mycket tvivel som de facto är rimligt, eller för den delen orimligt, är således tämligen oklart, men viss ledning kan ändå finnas i doktrinen där det uttalats att ett rimligt tvivel bör vara rationellt och konkret i den bemärkelsen att det ska vara underbyggt av fakta och logiskt motiverbart. Tvivlet får sålunda inte under några omständigheter grundas på domarens eventuella subjektiva förutfattade meningar om verkligheten.⁹¹

Det har även gjorts försök att numeriskt översätta beviskravet. *Utom rimligt tvivel* har då exempelvis ansetts innebära en sannolikhet om 98 % eller 95

⁸⁴ Diesen, 2000, s. 83.

⁸⁵ Torkel Gregow, "Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn" *SvJT*, 1996, s. 510.

⁸⁶ Diesen, 2015, s. 147.

⁸⁷ Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009, s. 152.

⁸⁸ Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009, s. 152.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Lambert, 2009, s. 13.

⁹¹ Christian Diesen, "Utom rimligt tvivel – om beviskrav och bevisvärdering i brottmål", *JT*, nr 2, 1996/1997, s. 525.

%.⁹² Konsensus har dock inte heller härvid nåtts och kritiken mot att tillämpa procentsatser på detta vis är inte obefintlig. Göran Lambertz menar att ”Ett procentsatsresonemang kan ge en indikation om hur man bör tänka, och det kan vara ett sätt att försöka förklara för allmänheten och andra vad beviskravet i praktiken innebär på ett ungefär. Men någon egentlig ledning för bevisprövningen ger det sällan.”⁹³

3.2.2 Differentierade beviskrav

En oupphörlig men ändå oerhört intressant diskussion jurister emellan rör huruvida det för svenska brottmåls vidkommande i praktiken föreligger differentierade beviskrav. Samtalen har inte sällan tagit sin utgångspunkt i och kring sexualbrotten och framför allt advokater har vittnat om att erfarenheten talar för att det inte krävs lika stark bevisning för en fällande dom i sexualbrottmål som det gör för andra typer av brott.⁹⁴ Domare har dock strängeligen motsatt sig kritiken från advokaterna och tvärtemot dem hävdar att samma beviskrav i praktiken tillämpas oaktat brottstyp.⁹⁵

Om beviskravet är *konstant* föreligger samma beviskrav oavsett vilket brott det rör sig om, men är det däremot *differentierat* föreligger olika beviskrav för olika brott. Det innebär att det i bevishänseende krävs olika stark bevisning beroende på vilket brott det talas om.⁹⁶ I doktrinen har uppmärksamats olika faktorer som hypotetiskt skulle kunna påverka beviskravets konstans. Nedan redogörs för vad som i doktrin och av Högsta domstolen sagts om sådana faktorer som är relevanta med hänsyn till syftet i avsnitt 1.2 ovan.

⁹² Diesen, 2015, s. 146; Lambertz, 2009, s. 4.

⁹³ Lambertz, 2009, s. 4.

⁹⁴ Olsson, 2007, s. 1; *Blendow Group*, ”Våldtäktsdebatten har utan tvekan lett till att personer som borde frias har fällts”, [Video], Tillgänglig: <http://www.dagensjuridik.se/2014/10/valdtaktsdebatten-har-utan-tvekan-lett-till-att-personer-som-borde-frias-har-fallts>, 2014, (hämtad 2017-04-01).

⁹⁵ *Blendow Group*, ”Trenden är att beviskraven i våldtäktsmål blir lägre än i tvistemål”, [Video], Tillgänglig: <http://www.dagensjuridik.se/2014/11/trenden-ar-att-beviskraven-i-valdtaktsmal-blir-lagre-i-tvistemal> 2014, (hämtad 2017-03-05).

⁹⁶ Jfr Diesen, 2015, s. 148.

3.2.2.1 Brottets grovhet och den tilltalades inställning

Christian Diesen har hävdade att det torde finnas en bild i Sverige av att beviskravet förändras i takt med brottens grovhet, men att stöd för ett sådant påstående saknas i både rättspraxis och i doktrin.⁹⁷ Han menar vidare att beviskravet i brottmål är ”statiskt och konstant”⁹⁸ och att samma höga beviskrav således ska tillämpas oavsett om det rör sig om ett särskilt grovt brott eller om ett lindrigare sådant.⁹⁹ Av samma uppfattning är Per Ole Träskman, som anser att beviskravet under alla omständigheter bör vara konstant.¹⁰⁰

Per Olof Bolding, å andra sidan, ansåg att det är möjligt att tillämpa en regel där beviskravet ökar ju grövre brott det talas om, men ifrågasatte huruvida en sådan generell riktlinje är motiverad. Det är nämligen möjligt, menade Bolding, att skilja på fall där den tilltalade har erkänt brott och på fall då den tilltalade i stället förnekat vad som lagts honom till last. Då den tilltalade erkänt brott finns det ”starka skäl att göra en åtskillnad med hänsyn till brottets svårighetsgrad.”¹⁰¹ När det talas om fall då den tilltalade i stället förnekat brott ”är det mera diskutabelt i vad mån det kan anses motiverat att skilja mellan grövre och lindrigare brott.”¹⁰² Det faktum att en felaktig fällande dom i ett lindrigt brottmål inte är att anse som lika besynnerlig som en felaktig fällande dom i ett allvarigare brottmål talar enligt Bolding, tillsammans med det faktum att det vore oroväckande om det i utredningshänseende skulle krävas lika mycket i lindriga brottmål som i allvarigare sådana, för att tillämpa ett differentierat beviskrav även då tilltalad förnekat brott. Det kan dock, å andra sidan, konstateras att sådana argument är förenade med viss tvivelaktighet då även en felaktig dom som

⁹⁷ Diesen, 2015, s. 150.

⁹⁸ Ibid., s. 175.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Per Ole Träskman, ”Rimligt eller inget rimligt tvivel”, i: Kleineman, Jan, Westberg, Peter & Carlsson, Stephan (red.): *Festskrift till Lars Heuman*, Stockholm: Jure, 2008 s. 503.

¹⁰¹ Per Olof Bolding, ”Sannolikhet och bevisvärdering i brottmål”, *SvJT*, 1953, s. 314.

¹⁰² Ibid.

”blott avser ett obetydligt bötesstraff”¹⁰³, kan innebära en otrolig olägenhet för den enskilde.¹⁰⁴

Per Olof Ekelöf synes instämma med Bolding och har konstaterat att det i doktrinen finns författare som är av åsikten att beviskravet för ett lindrigare brott, som exempelvis endast kan medföra ett bötesstraff, inte bör vara lika högt som för allvarigare brottslighet.¹⁰⁵ Den som är av en sådan ståndpunkt synes mena att det bör vara möjligt för domstolarna att tillämpa ett lägre beviskrav för lindrigare brott. Ekelöf har dock, å andra sidan, även konstaterat att ”En felaktigt fällande bötesdom kan ibland medföra allvarliga indirekta konsekvenser för den dömda och leda till att han utsätts för andras missaktning.”¹⁰⁶ Som en följd därav ansåg Ekelöf att beviskravet i sådana mål inte kan ”sänkas i nämnvärd grad.”¹⁰⁷ När det däremot rör erkända brott torde beviskravet indirekt sänkas vid lindrigare brottslighet, eftersom erkännanden i sådana mål inte sällan presumeras vara riktiga. Det leder till att det stundom föreligger brister i utredningshänseende, vilka får samma effekt som om beviskravet de facto sänkts.¹⁰⁸ Ett högt beviskrav ska, enligt Ekelöf, däremot gälla för allvarlig brottslighet som kan medföra frihetsstraff.¹⁰⁹

Ekelöf och Bolding synes således ha varit överens om att ett erkännande i viss mån kan leda till differentierade beviskrav. Diesen, som i enlighet med ovan anser att beviskravet är ”statiskt och konstant”¹¹⁰, håller ej med. Han anser att ett erkännande i och för sig i vissa fall kan leda till en mindre omfattande bevisprövning, men att beviskravet som sådant ändå kvarstår oförändrat.¹¹¹ Diesen anser vidare att en presumtion om ett erkännandes riktighet får ske för bagatellartad brottslighet i mål som sedermera avgörs i den tilltalades utvärdering, eftersom erkännandet i sådana fall omöjligen kan

¹⁰³ Bolding, 1953, s. 314.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009, s. 154.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid., s. 156 f.

¹⁰⁹ Ibid., s.154.

¹¹⁰ Diesen, 2015, s. 175.

¹¹¹ Diesen, 2015, s. 153.

prövas. Att generellt tillämpa en regel där beviskravet skiftar beroende på brottens grovhet är dock att förfara felaktigt.¹¹²

Den före detta hovrättslagmannen vid Svea hovrätt, Thorsten Cars, menar att det ”synes vara uppenbart att beviskravet inte är och inte heller kan vara detsamma i alla brottmål utan måste anpassas efter framför allt brottets svårhetsgrad”¹¹³. Det är, enligt Cars, otvivelaktigt så att det inte går att ställa samma krav i bevishänseende för olika typer av bagatellartade brott som för allvarligare brottslighet. Om beviskravet därvid inte differentierades skulle inte tillräckligt många brott av den typen kunna beivras, vilket i sin tur skulle påverka laglydnaden i samhället. En felaktig fällande dom i ett lindrigt brottmål kan därutöver inte, enligt Cars, anses lika allvarlig som en felaktig fällande dom i ett allvarligare brottmål.¹¹⁴

Åsikterna i doktrinen går således till viss del isär. Högsta domstolen har i enlighet med ovan flera gånger bekräftat att beviskravet för svenska brottmåls vidkommande är *ställt utom rimligt tvivel*.¹¹⁵ I NJA 1992 s. 446 uttalades att ”För en fällande dom i ett mål om sexualbrott förutsätts - *liksom i brottmål i övrigt* - att domstolen genom den samlade utredningen i målet finner det ha blivit *ställt utom rimligt tvivel* att den åtalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last.”¹¹⁶ I NJA 2009 s. 447 återfinns ett liknande uttalande: ”För en fällande dom i ett mål om sexualbrott krävs *liksom i brottmål i övrigt* att domstolen genom den utredning som förebringats i målet finner det ha blivit *ställt utom rimligt tvivel* att den tilltalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last.”¹¹⁷ I NJA 2015 s. 702 belystes rättsläget ytterligare: ”I brottmål är det åklagaren, eller målsäganden, som har bevisbördan. HD har i flera rättsfall [...] uttalat att det för fällande dom krävs att det är *ställt utom rimligt tvivel* att den

¹¹² Disen, 2015, s. 153.

¹¹³ Thorsten Cars, ”Justitiekanslern och rättssäkerheten” *SvJT*, 2006, s. 982.

¹¹⁴ *Ibid.*, s. 982 f.

¹¹⁵ Se exempelvis: NJA 1980 s. 725, NJA 1988 s. 40, NJA 1991 s. 83, NJA 1992 s. 446 och NJA 2009 s. 447 I och II.

¹¹⁶ NJA 1992 s. 446, på s. 464; Min kursivering.

¹¹⁷ NJA 2009 s. 447 (I), på s. 456.

tilltalade har gjort sig skyldig till den gärning som ligger till grund för åtalet. *Detta gäller allmänt*, fastän beviskravet för vissa speciella situationer har formulerats något annorlunda (se t.ex. NJA 1990 s. 210 och NJA 2013 s. 376, p. 43).¹¹⁸ De sistnämnda rättsfallen, eller de speciella situationer som Högsta domstolen hänvisar till, berör s.k. nödvärnsinvändning samt användning om allvarlig psykisk störning i enlighet med 29 kap. 3 § Brottsbalken (1962:700) och saknar således relevans för frågeställningarna i detta arbete. Av särskilt intresse i Högsta domstolens uttalanden är dock att beakta orden ”liksom i brottmål i övrigt”¹¹⁹ samt ”Detta gäller allmänt”¹²⁰, vilka får antas tala emot ett differentierat beviskrav.

Ytterligare stöd för att beviskravet för svenska brottmåls vidkommande är konstant och oberoende av ett brotts grovhet har i den juridiska litteraturen ansetts finnas i NJA 1990 s. 555, som gällde åtal för rattfylleri.¹²¹ Det uttalades däri, angående den tilltalades skuld, att det inte ”blivit ställt utom rimligt tvivel att han gjort sig skyldig till brott i enlighet med åtalet.”¹²², vilket innebär Högsta domstolen klargjorde att samma beviskrav föreligger oavsett om det rör sig om särskilt allvarlig brottslighet, såsom våldtäkt eller misshandel, eller om lindrigare sådan, såsom rattfylleri.¹²³

Även RH 2009:13, en dom från Svea hovrätt i ett mål om ansvar för förseelse mot trafikförordningen, är intressant i sammanhanget. Domstolen uttalade i domen att: ”Mot bakgrund av de stränga beviskrav som gäller i brottmål finner hovrätten att det [...] inte kan anses vara ställt utom rimligt tvivel att [den tilltalade] verkligen har kört mot rött ljus.”¹²⁴ Dåvarande hovrättsrådet Peter Borgström framförde vidare att ”I sammanhanget kan tilläggas att det när den tilltalade nekat inte torde finnas skäl att sänka det

¹¹⁸ NJA 2015 s. 702, på s. 728; Samtliga kursiveringar är mina.

¹¹⁹ NJA 1992 s. 446, på s. 464; NJA 2009 s. 447 (I), på s. 456.

¹²⁰ NJA 2015 s. 702, på s. 728.

¹²¹ Diesen, 2015, s. 150.

¹²² NJA 1990 s. 555, på s. 561.

¹²³ Jfr NJA 1980 s. 725.

¹²⁴ RH 2009:13 s. 2.

mot åklagaren riktade beviskravet bara för att det rör sig om ett bagatellbrott”.¹²⁵

Avslutningsvis bör dock även Högsta domstolens uttalanden i NJA 1982 s. 525, som gällde ansvar för grovt narkotikabrott, noteras. I domen skrevs att ”Vid prövningen av frågan, om [den tilltalade] gjort sig skyldig till vad som nu lagts honom till last, måste kraven på den föreliggande bevisningens styrka [...] ställas lika högt som när det gäller ansvar *för annan grov brottslighet*.”¹²⁶ Uttalandet, som dock måste ställas mot vad som av Högsta domstolen sagts i de senare meddelade domarna ovan, kan tolkas som att kravet på bevisningens styrka endast måste ställas lika högt i mål där prövningen rör just grov brottslighet. Den som anser att en sådan tolkning är korrekt öppnar till synes för ett differentierat beviskrav, beroende av vilken grovhet ett brott har.

3.2.2.2 Särskilt svårutredd brottslighet

Det har i den juridiska litteraturen även diskuterats om det faktum att ett brott är särskilt svårutrett tillåter att beviskravet för sådan brottslighet differentieras.

Per Olof Ekelöf har konstaterat att ”Till skillnad från vad som gäller i tvistemål sänks inte beviskravet enbart därför att åklagaren möter bevissvårigheter.”¹²⁷ Även Helena Sutorius menade att samma beviskrav gäller i alla brottmål, oavsett hur svårt brottet som sådant må vara att utreda eller bevisa. Sutorius ansåg vidare att då kritik riktas mot att det för vissa svårutredda brott tillämpas ett lägre beviskrav än för annan brottslighet avses i verkliga fallet att ”domstolarna i praktiken tycks ha benägenhet att låta beviskravet uppfyllas med allt för svag bevisning i dessa mål”.¹²⁸ Christian Diesen anser i sin tur att det saknas anledning att sänka beviskravet för objektiva rekvisit enbart av den anledningen att de är särskilt

¹²⁵ RH 2009:13 s. 3.

¹²⁶ NJA 1982 s. 525, på s. 541; Min kursivering.

¹²⁷ Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009, s. 156.

¹²⁸ Helena Sutorius, *Bevisprövning vid sexualbrott*, 2., omarb. och uppdaterad uppl., Stockholm: Norstedts juridik, 2014. s. 287.

svåra att bevisa.¹²⁹ Även i Justitiekanslerns rapport *Felaktigt dömda* uttalas skepticism mot att på grund av att vissa brott är särskilt svårutredda tillämpa ett lägre beviskrav: ”Argumentationen att svårutredda brott bör särbehandlas i bevishänseende synes lätt kunna leda till att illa genomförda utredningar förlänas en överslätande bevisprövning”.¹³⁰

Högsta domstolen har flera gånger uttalat sig om hur beviskravet ska tillämpas för särskilt svårutredd brottslighet. I NJA 1982 s. 164, som gällde ansvar för narkotikabrott, klargjorde domstolen sålunda, efter att först ha konstaterat att det stundom ter sig vanskligt att avgöra vem som befattat sig med pengar hänförliga till narkotikaverksamhet, att ”Bevissvårigheter i sådant hänseende kan emellertid *inte få föranleda att domstolarna avstår från att kräva full bevisning* som grundval för en fällande dom.”¹³¹ I NJA 1982 s. 525, som citerades ovan, uttalades det vidare att ”Vid prövningen av frågan, om [den tilltalade] gjort sig skyldig till vad som nu lagts honom till last, måste kraven på den föreliggande bevisningens styrka - *utan avseende på de speciella bevissvårigheter som erfarenhetsmässigt ofta föreligger i mål om ansvar för grov narkotikabrottslighet* - ställas lika högt som när det gäller ansvar för annan grov brottslighet.”¹³² Likartade uttalanden har gjorts i flera fall gällande sexualbrott, där det i enlighet med ovan exempelvis konstaterats att det för sådan brottslighet, ”liksom i brottmål i övrigt”¹³³, krävs att det som lagts den tilltalade till last blivit *ställt utom rimligt tvivel* för att en fällande dom ska få meddelas.¹³⁴ I NJA 1991 s. 83, som gällde ansvar för misshandel och våldtäkt, utvecklade Högsta domstolen vidare att ”Såsom ofta är fallet när det gäller påstådd brottslighet av förevarande slag, som är undandragen från insyn, föreligger inte några direkta vittnesiakttagelser och inte heller någon teknisk bevisning. Detta hindrar emellertid inte att bevisningen ändå kan befinnas tillräcklig för fällande dom. För detta förutsätts att domstolen genom den utredning som

¹²⁹ Diesen, 2015, s. 158.

¹³⁰ JK, *Felaktigt dömda: rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt*, Visby: eddy.se, 2006, s. 484.

¹³¹ NJA 1982 s. 164, på s. 173; Min kursivering.

¹³² NJA 1982 s. 525, på s. 541; Min kursivering.

¹³³ Se ovan avsnitt 3.2.2.1; Jfr NJA 1992 s. 446 samt NJA 2009 s. 447.

¹³⁴ Ibid.

förebringats i målet finner det ha blivit ställt *utom rimligt tvivel* att den åtalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last.¹³⁵

Det synes således inte råda några tvivel, varken i rättspraxis eller i doktrin, om att beviskravet *ställt utom rimligt tvivel* kvarstår oförändrat oavsett hur svårt ett brott rent naturligt ter sig vara att utreda eller bevisa.

Thorsten Cars, å andra sidan, har dock konstaterat att det i exempelvis mål om våldtäkt ofta saknas annan bevisning än en målsägandeutsaga tillsammans med eventuellt en sakkunnig. Cars synes anse att det i praktiken – på grund av bevissvårigheterna – är omöjligt att upprätthålla ett konstant beviskrav i brottmål. Det vore, enligt Cars, nämligen ”intellektuellt ohederligt att hävda att man kan bifalla åtalet i ett sådant mål med upprätthållande av det beviskrav som brukar uttryckas som att åtalet är styrkt bortom rimligt tvivel eller – som f.d. justitierådet Torkel Gregow formulerat det – ’att det praktiskt sett skall framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig’¹³⁶

3.2.3 Föreligger olika beviskrav i brottmål generellt?

Det kan konstateras att beviskravet för svenska brottmåls vidkommande är *ställt utom rimligt tvivel*, men att dess exakta innebörd är tämligen oklar. Flera försök att precisera beviskravet har gjorts och inte sällan citeras Högsta domstolens tidigare ordförande Torkel Gregow då innebörden av beviskravet diskuteras. Gregow har uttalat att det faktum att det som av åklagaren lagts den tilltalade till last ska vara *ställt utom rimligt tvivel* kan översättas till ”att det praktiskt sett skall framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig.”¹³⁷

Det kan konstateras att inte heller då det talas om differentierade beviskrav är rättsläget nödvändigtvis helt klart. Redogörelsen har ovan utgått från

¹³⁵ NJA 1991 s. 83, på s. 98; jfr NJA 2005 s. 712.

¹³⁶ Cars, 2006, s. 983.

¹³⁷ Gregow, 1996, s. 510.

vilken grovhet ett brott har, vilken inställning den tilltalade har samt hur svårt ett brott är att utreda och beivra.

De författare som är eller har varit av åsikten att ett differentierat beviskrav föreligger beroende på ett brotts grovhet har särskilt framhävt att det i sådana fall måste göras åtskillnad på tillfällena då den tilltalade erkänt brott och på tillfällena då den tilltalade i stället förnekat vad som lagts honom till last.¹³⁸ Författarna som är för ett differentierat beviskrav synes dessutom huvudsakligen anse att ett sådant endast bör komma i fråga då det talas om särskilt lindriga brott med bötesstraff, så kallad bagatellartad brottslighet.¹³⁹ Högsta domstolen förefaller däremot inte göra någon åtskillnad beroende på vilken typ av brott det rör sig om, utan uttalandena i de redovisade domarna ovan synes snarare ge uttryck för att samma beviskrav gäller för samtlig brottslighet.¹⁴⁰ Det är dock möjligt att tolka Högsta domstolens uttalande i NJA 1982 s. 525, där det särskilt framhålls att samma beviskrav gäller för narkotikabrott som för *annan grov brottslighet*, som att rättsläget är annorlunda.¹⁴¹

Varken rättspraxis eller doktrin förefaller ge stöd för att ett differentierat beviskrav får förekomma på grund av att viss brottslighet ter sig särskild svår att utreda eller beivra.¹⁴² Thorsten Cars anser dock att det i praktiken är omöjligt att upprätthålla ett lika högt beviskrav för särskilt svårutredda brott som för annan brottslighet, varför ett differentierat beviskrav enligt honom nödvändigtvis föreligger.¹⁴³

3.2.4 Är den andra förklaringen rättfärdig?

I föregående avsnitt diskuterades huruvida beviskravet generellt kan anses vara differentierat i brottmål. Alldeles oavsett hur uttalandena i rättspraxis

¹³⁸ Se exempelvis Bolding, 1953, s. 314 och Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009, s. 154.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Se exempelvis NJA 1992 s. 446, på s. 464; NJA 2009 s. 447 (I), på s. 456; NJA 2015 s. 702, på s. 728 samt NJA 1990 s. 555, på s. 561.

¹⁴¹ NJA 1982 s. 525, på s. 541.

¹⁴² Se not 127–135.

¹⁴³ Cars, 2006, s. 983.

och i doktrin därvid tolkas kan det konstateras att det i förevarande arbete är brotten våldtäkt och olaga hot som har undersökts. Diskussionen kring differentierade beviskrav bör således utgå från dessa brott.

Ekelöf, som är en av de författare som i viss mån är för ett differentierat beviskrav beroende på hur grovt ett brott är, har i enlighet med ovan uttalat att för allvarliga brott där ett frihetsstraff kan medfölja ska ett högt beviskrav tillämpas.¹⁴⁴ Ekelöf likställer därvid allvarliga brott med brott för vilka frihetsstraff kan medfölja. Varken olaga hot eller våldtäkt, för vilka båda kan medfölja frihetsstraff, kan inom ramen för detta arbete anses vara sådana bagatellartade brott som författarna ovan menar tillåter att beviskravet differentieras. Det är vidare enbart fall då den tilltalade förnekat brott som är aktuella för att uppfylla arbetets syfte. Då inte något av de undersökta brotten i förevarande arbete sålunda erkänts av den tilltalade kan beviskravet inte heller av den anledningen anses vara differentierat. Det kan vidare konstaterats att enbart fall vari bevisningen uteslutande består av förtroendebevisning som emanerar från målsäganden används i rättsfallsstudien. Det innebär, i sin tur, även om det i varken rättspraxis eller i doktrin synes förespråkas ett differentierat beviskrav beroende på hur svårutrett ett brott är, att bevissvårigheterna i de undersökta fallen rent naturligt är likartade för brotten våldtäkt och olaga hot. Även den som är för ett differentierat beviskrav beroende på hur svårt ett brott är att bevisa torde således komma till slutsatsen att det inom ramen för förevarande arbete inte i bevishänseende finns anledning att göra åtskillnad mellan brotten våldtäkt och olaga hot. Noterbart är härvid att det i Justitiekanslerns rapport *Felaktigt dömda*, i linje med vad som precis konstaterats, uttalas att bevissvårigheter inte enbart föreligger för sexualbrott utan även för exempelvis olaga hot.¹⁴⁵

Uttalanden i rättspraxis och i doktrin synes följaktligen ej ge stöd för en förklaring som innebär att domstolarna får tillämpa olika beviskrav för brotten våldtäkt och olaga hot. Brottet våldtäkt är dock, vilket konstaterats

¹⁴⁴ Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009, s. 154.

¹⁴⁵ JK, 2006, s. 485.

inledningsvis i avsnitt 1.2, ur straffhänseende ett allvarligare brott än olaga hot. Den som, möjligtvis något extensivt, tolkar Högsta domstolens uttalanden i NJA 1982 s. 525 som att beviskravet generellt differentieras beroende på hur grovt ett brott är och samtidigt anser att rättsläget därvid inte har förändrats genom senare uttalanden från samma domstol, skulle möjligtvis argumentera för att beviskravet för brottet våldtäkt bör vara högre än för brottet olaga hot, eftersom det förstnämnda är ett grövre brott med högre straffskala.¹⁴⁶ Utifrån vad som i arbetet sagts beträffande uttalanden i rättspraxis och i doktrin skulle samma person även argumentera för att bevisning som uteslutande består av förtroendebevisning i högre grad bör anses tillräcklig för en fällande dom i mål om olaga hot än i mål om våldtäkt, eftersom ett högre beviskrav föreligger för det sistnämnda brottet. Även om en utgångspunkt således hypotetiskt skulle kunna vara att det föreligger ett differentierat beviskrav för svenska brottmåls vidkommande, synes stöd inte finnas för att tillämpa ett lägre beviskrav för brottet våldtäkt än för brottet olaga hot, vilket innebär att resultatet i rättsfallstudien i arbetets första del sålunda inte kan rättfärdigas genom att argumentera för ett sådant förfarande.

3.2.5 Är den andra förklaringen riktig?

Det har under avsnitt 3.1.4 konstaterats att visst stöd torde finnas för en förklaring som innebär att förtroendebevisning i domstolarna de facto får olika beviskraft i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot. Det uttalas nämligen inte i någon domsmotivering att beviskravet har olika innebörd beroende på vilket brott det talas om, utan diskussionerna handlar snarare om huruvida bevisningen ger tillräckligt stöd till målsägandens utsaga att en fällande dom kan meddelas. Det som diskuteras är bevisningen, inte beviskravet. Den som vill argumentera för att en förklaring som innebär att beviskravet är olika i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot är riktig måste således i stället utgå från att domare inte tillämpar samma beviskrav för olika brott, trots att de ger sken av att göra det. Under förutsättning att ett lägre beviskrav av domstolarna anses föreligga i mål om våldtäkt kan

¹⁴⁶ Se avsnitt 1.2.

uttalanden om att förtroendebevisning ger tillräckligt eller otillräckligt stöd för att meddela fällande dom appliceras på även den andra förklaringen. Det faktum att förtroendebevisning anses ge tillräckligt stöd till målsägandens utsaga för att en fällande dom ska kunna meddelas skulle hypotetiskt kunna vara beroende av hur högt beviskravets ställts. Om beviskravet är lägre i mål om våldtäkt än i mål om olaga hot är det då naturligt att den förebragta bevisningen ger tillräckligt stöd i mål om våldtäkt, men inte i mål om olaga hot. Förtroendebevisningen är under sådana omständigheter värd lika mycket i mål om olaga hot och i mål om våldtäkt, men tillräcklig i mål om våldtäkt eftersom beviskravet är lägre. Skillnaden mellan förklaringen som innebär att förtroendebevisning får olika beviskraft och förklaringen som innebär att det föreligger olika beviskrav brotten våldtäkt och olaga hot emellan är sålunda att slutsatser om att den andra förklaringen är riktig endast kan dras om det förutsätts att domarna resonerat på ett vis som inte explicit framgår i domskälen. För att dra slutsatser om huruvida förtroendebevisningen av domstolarna anses ha olika beviskraft är det möjligt att läsa uttalanden i domsmotiveringarna om hur bevisningen anses ge tillräckligt stöd till målsägandens utsaga för att det som lagts den tilltalade till last ska vara ställt utom rimligt tvivel i mål om våldtäkt, men ej i mål om olaga hot. För att dra slutsatser om huruvida domstolarna tillämpar olika beviskrav i mål om våldtäkt och mål om olaga hot måste däremot förutsättas att domare förfar på ett sådant vis, trots att de ger sken av att inte göra det. Det går därför inte att avgöra huruvida den andra förklaringen är riktig, men något stöd för den synes inte finnas i de uttalanden som redogjorts för i arbetets första del.

3.3 Slutsats

Det konstaterades i arbetets första del att förtroendebevisning får olika effekt i mål om olaga hot och i mål om våldtäkt. Under sådana förutsättningar ställdes inledningsvis, i avsnitt 1.4, fyra frågor som i arbetets andra del önskades besvaras. De löd: ”Är en förklaring som innebär att beviskraften för förtroendebevisning är olika i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot riktig?”, ”Är en förklaring som innebär att beviskraften för

förtroendebevisning är olika i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot rättfärdig?”, ”Är en förklaring som innebär att det föreligger olika beviskrav för brotten våldtäkt och olaga hot riktig?” samt ”Är en förklaring som innebär att det föreligger olika beviskrav för brotten våldtäkt och olaga hot rättfärdig?”. Det kan inte med säkerhet konstateras huruvida domstolarna i praktiken värderat förtroendebevisningen annorlunda eller ansett det finnas olika beviskrav brotten emellan. Det kan däremot konstateras att ingen av de förklaringar som redogjorts för kan rättfärdiga det resultat som arbetets första del utmynnat i. Ett förfarande som innebär att förtroendebevisning ges olika beviskraft i mål om våldtäkt och i mål om olaga hot strider mot vad som uttalats i relevant beteendevetenskaplig forskning. Det finns ingenting som tyder på att det är mer komplicerat att fara med osanning om att ha blivit utsatt för brottet våldtäkt än det är att fara med osanning om att ha blivit utsatt för brottet olaga hot. Ett förfarande som innebär att olika beviskrav tillämpas för brotten våldtäkt och olaga hot strider mot vad som uttalats i rättspraxis och i doktrin. Doktrin och rättspraxis synes på sin höjd, även om det finns flera uttalanden som talar emot även en sådan tolkning, ge stöd för att tillämpa ett högre beviskrav för grövre brott än för lindrigare brott. En sådan tolkning ger utrymme för att tillämpa ett högre beviskrav för brottet våldtäkt än för brottet olaga hot – men inte under några omständigheter tvärtom. Vare sig den som är av ståndpunkten att någon differentiering av beviskravet brotten emellan inte bör förekomma eller den som i stället argumenterar för att ett högre beviskrav bör tillämpas för brottet våldtäkt torde således anse att beviskravet i de undersökta rättsfallen tillämpas i enlighet med vad som uttalats i rättspraxis och i doktrin.

4 Avslutande kommentar

Under förutsättning att samma beviskrav ska gälla för brottet våldtäkt som för brottet olaga hot och med vetskap om att det inte finns anledning att tillmäta förtroendebevisning högre beviskraft i mål om våldtäkt än i mål om olaga hot ter det sig synnerligen anmärkningsvärt att domstolarna som varit föremål för undersökningen i arbetet å ena sidan förkastar förtroendebevisning såsom otillräcklig för att ensam ligga till grund för en fällande dom i mål om olaga hot samtidigt som de å andra sidan, utan några särskilt ingående resonemang, anser att bevisningen är tillräcklig för att det som i mål om våldtäkt lagts den tilltalade till last ska vara *ställt utom rimligt tvivel*. Oaktat om domstolarna i praktiken värderar förtroendebevisning på olika vis för brotten våldtäkt och olaga hot eller om de facto tillämpar olika beviskrav för de båda brotten synes ingen förklaring som redogjorts för kunna rättfärdiga deras förfarande. Under förutsättning att ingen förklaring kan rättfärdiga slutsatsen i arbetets första del uppstår onekligen avslutningsvis två synnerligen intressanta frågor: Varför, oaktat om det är bevisningen som anses ha olika beviskraft eller brotten som anses ha olika beviskrav, kommer domstolarna fram till så olika slutsatser beträffande skuld för de båda brotten? Finns det någon omständighet som skiljer brotten åt som skulle kunna påverka domarna i deras dömande?

Det kan konstateras att brottet våldtäkt är ett brott som i samhället berör på ett annat vis än olaga hot. I massmedier och på sociala medier höjs stundom röster – både av allmänheten och av politiker – för att antalet fällande våldtäktsdomar bör öka.¹⁴⁷ Trycket från gemene man på att finna, lagföra och spärra in förövare efter en påstådd våldtäkt är ofta stort, pressen på

¹⁴⁷ Ida Gustafsson, "Nakenprotest mot våldtäktsdom", *Aftonbladet*, 1 okt 2013, Tillgänglig: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article17575229.ab> (hämtad 2016-02-17); Josefine Sidhu, "Unga höll tyst demonstration mot våldtäkt", *Sydsvenskan*, 8 mars 2017, Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/2017-03-08/unga-holl-tyst-demonstration-mot-valdtakt> (hämtad 2017-03-17); *Socialdemokraterna*, "S-initiativ om våldtäktsanmälningar klubbade", Tillgänglig: <http://www.socialdemokraterna.se/Pressrum/nyheter/S-initiativ-om-valdtaktsanmalningar-klubbade/>, 2014, (hämtad 2017-02-18).

domstolarna och de enskilda domarna troligtvis följaktligen likaså.¹⁴⁸ Även om det bara kan spekuleras kring vad anledningen till att domare anser att en viss typ av bevisning är tillräcklig för en fällande dom i mål om våldtäkt men inte i mål om olaga hot är, kan det utifrån vetenskapen om att den allmänna diskussionen kring sexualbrott innebär att dömandet i sådana mål är förenad med en icke obetydlig press antas att även den mest kompetenta av domare, troligtvis undermedvetet, påverkas. Även om bevisvårigheterna i enlighet med vad som konstaterats i arbetet är likartade för de båda brottstyperna kan det således antas att domare stundom, på grund av brottens karaktär, finner sig i en betydligt mer prekär situation då det saknas direkta vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning till stöd för åtalet i mål om sexualbrott än vad de gör under likartade omständigheter i mål om olaga hot, vilket sedermera innebär att bevisningen får olika effekt brotten emellan. När domstolar i mål om våldtäkt uttalar att den förebragta bevisningen inte *motsäger* målsägandens utsaga snarare än att begrunda huruvida den innebär att det som lagts den tilltalade till last är *ställt utom rimligt tvivel*¹⁴⁹, ligger det i vart fall för betraktaren nära till hands att anta att sådan påverkan skett. En förklaring till domstolarnas förfarande kan således hypotetiskt vara att det för brottet våldtäkt finns en större press på domarna att meddela fällande domar än vad som i sin tur finns i mål om olaga hot.

Det torde i framtiden ofrånkomligen finnas två alternativ. Antingen måste det nödvändigtvis i doktrin och i rättspraxis, oaktat vilken förklaring som därvid väljs, konstateras att förtroendebevisning har – och kanske ska ha – olika effekt i olika brottmål eller måste domstolar i allmänhet få en ökad medvetenhet om att identisk bevisning *i dag* stundom anses tillräcklig för att fälla någon för ett brott, men inte för ett annat. Med en sådan ökad

¹⁴⁸ Per E Samuelsson, ”Det är ditt fel att oskyldiga döms, Peter Eriksson”, *Expressen*, 16 sep 2007, Tillgänglig: <http://www.expressen.se/debatt/ditt-fel-att-oskyldiga-doms-peter-jeriksson/>, (Hämtad 2017-03-10); Blendow Group, ”Våldtäktsdebatten har utan tvekan lett till att personer som borde frias har fällts”, [Video], Tillgänglig: <http://www.dagensjuridik.se/2014/10/valdtaktsdebatten-har-utan-tvekan-lett-till-att-personer-som-borde-frias-har-fallts>, 2014, (hämtad 2017-04-01).

¹⁴⁹ Se Södertörns tingsrätts dom den 24 oktober 2016, mål nr B 12098-16, s. 10. samt avsnitt 2.1.4.2.2.

medvetenhet torde förutsättningar sedermera finnas för en betydligt mer
enhetlig bevisprövning *i morgon*.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Allison, J, Robert, *The Boston Massacre*, Beverly: Commonwealth Editions, 2006.

Diesen, Christian, *Bevis. 10, Bevisprövning i brottmål*, 2. [rev. och utök.] uppl., Stockholm: Norstedts juridik, 2015.

Diesen, Christian, *Bevisprövning i brottmål*, Stockholm: Juristförl., 1994, [Ny tr. 2000].

Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert, *Rättegång. H. 4, 6.*, omarb. uppl., Stockholm: Norstedt, 1992.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik & Heuman, Lars, *Rättegång. H. 4, 7.*, omarb. och rev. uppl., Stockholm: Norstedt, 2009.

Ekman, Paul, *Telling lies: clues to deceit in the marketplace, politics, and marriage*, [4th ed.], New York: W.W. Norton, 2009.

Granhag, Anders, Strömwall, A, Leif & Hartwig, Maria, "Lögnarens kroppsspråk: Myter och fakta", i: Wiklund, Nils & Sjöström, Ulla (red.), *Svensk vittnespsykologi: utsagepsykologi i teori och praktik*, Lund: Studentlitteratur, 2005.

Lainpelto, Katrin *Stödbevisning i brottmål*, Jure, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2012.

Memon, Amina, Vrij, Aldert & Bull, Ray, *Psychology and law: truthfulness, accuracy and credibility*, 2. ed., Chichester: Wiley, 2003.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 3., [utök.och rev.] uppl., Stockholm: Norstedts juridik, 2015.

Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Omarb. [utg.], Stockholm: Norstedts juridik, 2007.

Shapiro, J, Barbara, *"Beyond reasonable doubt" and "probable cause": historical perspectives on the Anglo-American law of evidence*, Berkeley: University of California Press, 1991.

Sirkin, R, Mark, *Statistics for the social sciences*, 3, Thousand Oaks: SAGE, 2006.

Sutorius, Helena, *Bevisprövning vid sexualbrott*, 2, omarb. och uppdaterad uppl., Stockholm: Norstedts juridik, 2014.

Träskman, Per Ole, ”Rimligt eller inget rimligt tvivel”, i: Kleineman, Jan, Westberg, Peter & Carlsson, Stephan (red.): *Festskrift till Lars Heuman*, Stockholm: Jure, 2008.

Vrij, Aldert, *Detecting lies and deceit: the psychology of lying and the implications for professional practice*, Chichester: Wiley, 2000.

Artiklar

Bolding, Per Olof, ”Sannolikhet och bevisvärdering i brottmål”, *SvJT*, 1953, s. 305-338.

Cars, Thorsten, ”Justitiekanslern och rättssäkerheten” *SvJT*, 2006, s. 977-988.

Diesen, Christian, ”Utom rimligt tvivel – om beviskrav och bevisvärdering i brottmål”, *JT*, nr 2, 1996/1997, s. 525-535.

Gregow, Torkel, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn” *SvJT*, 1996, s. 509-523.

Lambertz, Göran, ”Kvalitetssäkring av bevisprövningen i brottmål”, *SvJT*, 2009, s. 1-14.

Sandgren, Claes ”Om empiri och rättsvetenskap (del II)”, *JT*, nr 4, 1995/1996, s. 1045-1059.

Öster, Ulrika, ”Nyväckt intresse för psykologi från rättsväsendet”, *Advokaten*, nr 2, 2015, s. 14-16.

Elektroniska källor

Artiklar

Gustafsson, Ida, ”Nakenprotest mot våldtäktsdom”, *Aftonbladet*, 1 okt 2013, Tillgänglig: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article17575229.ab> (hämtad 2017-02-17).

Leijonhufvud, Madeleine, ”DN Debatt ’HD-dom gör det omöjligt att fälla för sexövergrepp”, *Dagens nyheter*, 14 jan 2011, Tillgänglig:

<http://www.dn.se/debatt/hd-dom-gor-det-omojligt-att-falla-for-sexovergrepp/>, (hämtad 2017-04-02).

Olsson, Thomas, ”Kritik från advokathåll – ett rop i öknen”, *Advokaten*, nr 4, 2007, Tillgänglig: <https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2007/Nr-4-2007-Argang-73/Kritik-fran-advokathall--ett-rop-i-oknen/>, (hämtad 2017-03-01).

Samuelsson, E, Per, ”Det är ditt fel att oskyldiga döms, Peter Eriksson”, *Expressen*, 16 sep 2007, Tillgänglig: <http://www.expressen.se/debatt/ditt-fel-att-oskyldiga-doms-peter-jeriksson/>, (Hämtad 2017-03-10).

Socialdemokraterna, ”S-initiativ om våldtäktsanmälningar klubbat”, Tillgänglig: <http://www.socialdemokraterna.se/Pressrum/nyheter/S-initiativ-om-valdtaktsanmalningar-klubbat/>, 2014, (hämtad 2017-02-18).

Sidhu, Josefine, ”Unga höll tyst demonstration mot våldtäkt”, *Sydsvenskan*, 8 mars 2017, Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/2017-03-08/unga-holl-tyst-demonstration-mot-valdtakt> (hämtad 2017-03-17).

Webbsidor

GraphPad Software Inc, ”QuickCalcs”, Tillgänglig: <https://www.graphpad.com/quickcalcs/contingency2/>, 2017, (hämtad 2017-04-05).

Göteborgs Universitet, ”Om Pär-Anders Granhag”, Tillgänglig: <http://psy.gu.se/personal?userId=xgrapa>, 2015, (hämtad 2017-03-01).

Paul Ekman Group, ”Awards and Honors”, Tillgänglig: <http://www.paulekman.com/paul-ekman/>, 2017, (hämtad 2017-03-01).

Sveriges domstolar, ”Tingsrätt”, Tillgänglig: <http://www.domstol.se/Om-Sveriges-Domstolar/Domstolarna/Tingsratt/>, 2017, (hämtad 2017-04-26).

Video

Blendow Group, ”Våldtäktsdebatten har utan tvekan lett till att personer som borde frias har fällts”, [Video], Tillgänglig: <http://www.dagensjuridik.se/2014/10/valdtaktsdebatten-har-utan-tvekan-lett-till-att-personer-som-borde-frias-har-fallts>, 2014, (hämtad 2017-04-01).

Blendow Group, ”Trenden är att beviskraven i våldtäktsmål blir lägre än i tvistemål”, [Video], Tillgänglig: <http://www.dagensjuridik.se/2014/11/trenden-ar-att-beviskraven-i-valdtaktsmal-blir-lagre-i-tvistemal> 2014, (hämtad 2017-03-05).

Rapporter

JK, *Felaktigt dömda: rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt*, Visby: eddy.se, 2006.

Kompendium

Dahlman, Christian, JUE12 Bevisvärdering, *Bevisvärdering i brottmål*, Lund: Lunds universitet, HT 2016.

Korrespondens

Bisnode InfoTorg Juridik, e-postkorrespondens med Andreas Korths-Aspegren, 2017.

Rättsfallsförteckning

Tingsrätter

Olaga hot

Blekinge tingsrätt

Mål nr B 145-15, dom den 24 april 2015

Mål nr B 1409-15, dom den 19 november 2015

Mål nr B 1970-16, dom den 17 oktober 2016

Gävle tingsrätt

Mål nr B 2472-15, dom den 28 januari 2016

Mål nr B 2004-16, dom den 15 september 2016

Mål nr B 2232-16, dom den 7 oktober 2016

Mål nr B 2628-16, dom den 14 december 2016

Göteborgs tingsrätt

Mål nr B 11219-13, dom den 26 februari 2015

Mål nr B 9509-15, dom den 1 september 2015

Mål nr B 8745-15, dom den 25 november 2015

Mål nr B 1904-16, dom den 17 mars 2016

Mål nr B 10400-15, dom den 16 maj 2016

Mål nr B 12389-14, dom den 22 juni 2016

Malmö tingsrätt

Mål nr B 1521-14, dom den 23 juni 2015

Mål nr B 2144-14, dom den 7 september 2015
Mål nr B 2017-15, dom den 30 september 2015
Mål nr B 2478-14, dom den 15 oktober 2015
Mål nr B 5105-15, dom den 23 oktober 2015
Mål nr B 9558-15, dom den 25 februari 2016
Mål nr B 3107-16, dom den 14 juli 2016
Mål nr B 540-16, dom den 10 november 2016
Mål nr B 6840-16, dom den 21 december 2016

Södertörns tingsrätt

Mål nr B 2463-14, dom den 5 februari 2015
Mål nr B 1182-13, dom den 13 mars 2015
Mål nr B 2451-15, dom den 13 mars 2015
Mål nr B 3496-15, dom den 20 maj 2015
Mål nr B 5431-15, dom den 2 juni 2015
Mål nr B 3086-15, dom den 16 juni 2015
Mål nr B 1061-14, dom den 28 augusti 2015
Mål nr B 16854-15, dom den 8 januari 2016
Mål nr B 17642-14, dom den 29 mars 2016
Mål nr B 3236-16, dom den 3 maj 2016
Mål nr B 17016-15, dom den 9 maj 2016
Mål nr B 10018-15, dom den 12 maj 2016
Mål nr B 8278-16, dom den 20 juli 2016

Uddevalla tingsrätt

Mål nr B 1109-15, dom den 8 oktober 2015

Mål nr B 1621-14, dom den 16 mars 2016

Mål nr B 408-16, dom den 29 mars 2016

Mål nr B 451-16, dom den 11 oktober 2016

Västmanlands tingsrätt

Mål nr B 1308-15, dom den 20 april 2015

Mål nr B 4453-14, dom den 29 maj 2015

Mål nr B 1152-15, dom den 2 juli 2015

Mål nr B 3665-15, dom den 25 september 2015

Mål nr B 3175-15, dom den 12 oktober 2015

Mål nr B 1875-16, dom den 23 maj 2016

Mål nr B 4446-15, dom den 13 juli 2016

Mål nr B 2966-16, dom den 18 juli 2016

Östersunds tingsrätt

Mål nr B 2420-14, dom den 1 april 2015

Mål nr B 290-15, dom den 2 februari 2016

Mål nr B 2311-15, dom den 31 mars 2016

Våldtäkt

Göteborgs tingsrätt

Mål nr B 4709-14, dom den 5 januari 2015

Mål nr B 10842-15, dom den 8 januari 2016

Mål nr B 4311-14, dom den 23 februari 2016

Mål nr B 9477-16, dom den 30 september 2016

Hudiksvalls tingsrätt

Mål nr B 280-15, dom den 14 april 2015

Mål nr B 1931-16, dom den 1 december 2016

Hässleholms tingsrätt

Mål nr B 318-15, dom den 5 maj 2015

Malmö tingsrätt

Mål nr B 10528-14, dom den 20 mars 2015

Mål nr B 2484-15, dom den 5 juni 2015

Mål nr B 4180-15, dom den 4 augusti 2015

Mål nr B 5534-15, dom den 23 september 2015

Södertörns tingsrätt

Mål nr B 9614-14, dom den 15 maj 2015

Mål nr B 17676-14, dom den 26 juni 2015

Mål nr B 1303-15, dom den 6 juli 2015

Mål nr B 11051-15, dom den 9 oktober 2015

Mål nr B 12098-16, dom den 24 oktober 2016

Uddevalla tingsrätt

Mål nr B 1109-15, dom den 8 oktober 2015

Östersunds tingsrätt

Mål nr B 181-16, dom den 4 mars 2016

Mål nr B 1311-16, dom den 30 juni 2016

Mål nr B 2302-16, dom den 7 november 2016

Hovrätter

Svea hovrätt mål nr RH 2009:13, dom den 16 mars 2009

Högsta domstolen

NJA 1980 s. 725

NJA 1982 s. 164

NJA 1982 s. 525

NJA 1988 s. 40

NJA 1990 s. 555

NJA 1991 s. 83

NJA 1992 s. 446

NJA 2009 s. 447 I och II

NJA 2015 s. 702